

52428

1939 Jan. 17.

VICSAY LAJOS:

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

NEVELÉSÜGYI FÜZETEK

TARTALOM

Március

Majthényi Flóra: Kereszt a vadonban. (Vers)
 — A nemzeti gondolat és katonás szellem az iskolában. — Komáromi Géza: A magyar nyelv védelmében! — Szülői értekezlet. — Z. J.: Áprilisban. (Vers). — Tanítások, Költeménytárgyalás. Beszéd- és értelemgyakorlat. Természeti és gazdasági ismeretek. (III. oszt.) Természeti és gazdasági ismeretek. (IV. oszt.) Természeti és gazdasági ismeretek. (V.—VI. oszt.) Tavasz munkák a méhesben. — Népművelési előadás. (A gyümölcsöskert). — Mesedélután. Czóbel Minka: Anyaföld. (Vers). Hermann Ottó: A Felvidéken . . . Ábrányi Emil: A Balaton partján (Vers). Bársony István: Őzike. Herczeg Ferenc: Kötelesség. Lampérth Géza: Pacsirtaszó. (Vers).

1939

3. füzet.

MEGRENDELHETŐ:

Szeged,
Kálvária utca 5.

Egy évre 6 pengő

VICSAY LAJOS:
GYAKORLATI PEDAGÓGIA

NEVELÉSÜGYI FÜZETEK 3 1939 MÁRCIUS HÓ

MEGRENDELHETŐ: SZEGED, KÁLVÁRIA UTCA 5. SZÁM.

Kereszt a vadonban

Sűrű lomb közt csak teteje látszik,
— Amilyen a zöld futóka játszik —
Áll a kereszt nehéz kőből vágva
S néz le a sok erdei virágra...

Ezek, mint kis gyermekek, sorjában
Térdepelnek ünnepi ruhában,
Levélkéiket imára zárják,
Harmatos szemmel már az áldást várják...

S egy nagyobb a növények közül,
Fonja a keresztet esdve körül:
Ragyogó piros bársony virága
Odaborul a Krisztus lábára...

Kis madárka röppen a csalitból,
Dala olyan vidám örömmel szól:
Odaül a keresztnél egy gallyra,
Fényes szemével néz jobbra-balra...

De amint a keresztire leszállna,
Lassabban szól s bu vegyül dalába;
És amint a madárka ezt hallja,
Ő is ezt a szép himnuszt dalolja...

Fut a patak, zúg a szirten habja;
A tört gallyat magával ragadja,
De ott, a kereszt alján, a réten,
Megcsendesül ő is, halkan, szépen...

S amint a kereszt ránéz mentében,
Meglátszik ott képe friss tükrében,
Mintha keresztet vetne most magára,
Ottan a gyors vándor, a patak, futtába...

Lemegy a nap, minden élet fénye,
És azt mondja: mindennek lesz vége;
De lebukó, elhaló sugára
A keresztre ragyog utoljára...

Majthényi Flóra.

A nemzeti gondolat és katonás szellem az iskolában

Korunk egyik legjellemzőbb vonása a technikai érdeklődés, a szociális gondolat előtérbe nyomulása, a gazdasági eszmék s a politika egyre fokozottabb megnyilvánulása mellett feltétlenül a nemzeti gondolat ujszerű fel-lángolása s katonás szellem újraértékelése lett.

A nemzeti gondolat a szomorú emlékü világháború után csaknem minden népnél megerősödött s hatalmas tényezője lett nemcsak a politikának, hanem a kulturának is. Megnyilvánul ez abban, hogy az előző kor szociális nemzetköziségével szemben minden nemzet a maga sajátos igényeit, érdekeit és értékeit helyezi előtérbe. A világháborúban résztvevő nemzetek megújulásra áhitoztak s az ehhez szükséges erőt a nemzeti érzésben találták meg.

Nemzeti gondolatot létesült a fasiszmus éppugy, mint a német nemzeti szocializmus, de nemzeti gondolat lett urrá a francia s az angol politikában is. Közvetlenül az összeomlás után nálunk is uralomra jutott a nemzeti gondolat — sőt talán előbb, mint bárhol nyugaton! —, de fájdalommal kell megállapítanunk, hogy még ma sem elég erős ahhoz, hogy egyetlen érzésben egyesítse a nemzet minden tagját.

Ez a mai nemzeti gondolat azonban egészen más vonásokat tüntet fel annál, amely a múlt században vagy akár csak a világháború előtt is ismeretes volt. Ez a mai nemzeti gondolat bizonyos demokratikus színezetet szerzett, amikor azt vallja, hogy tulajdonképpen a *népi a nemzeti*. A népi gondolat vezetett azután a faji gondolathoz, amely olykor tulzásokba is sodorta a nemzeti gondolatot. A tulhajtott faji gondolat alapján állók éles megkülönböztetést tesznek a saját fajuk és más fajok között s magukat más fajnál különbnek akarják tartani, így indokolva meg világhatalomra való törekvésüket.

Mondanunk sem kell, hogy ez a tulhajtott faji gondolat, sőt faji öntudat más fajok és népek rovására tör s merőben ellenkezik a keresztény felfogással, amely egyformán Isten gyermekeinek tart minden embert, bármelyik fajhoz tartozó legyen is az. De egyenlenséget és kínos ellentétet is szül a nemzetek közösségében, jóllehet minden népnek egyetlen vágya a béke és az ezzel járó nyugodt élet.

Ha azonban e kinövésektől megtisztítva nézzük a nemzeti gondolatot, meg kell állapítanunk, hogy minden elismerésre méltó célkitűzéseket állított maga elé. Különbözik az elmúlt korok nemzeti érzésétől abban, hogy

nemcsak érzéssbeli magyarságot, hanem cselekvőbb hazafiságot követel s mindezt elsősorban a magyar kultúrának népi alapon való magyarrá tételével. Helyesen alapítja meg Szekfü Gyula: »Magyar testvériség, nemzeti szolidaritás és kollektivitás, mindez, amit a politika annyiszor és annyi szóval követel, a legmagasabb, iránytadó szellemi atmoszférában csak ezen az úton valósítható meg: a néptől még ma is fenntartott értékeknek az egész nemzettestbe való átvételével, s ezen az új, mindenkiben megvalósítható kultúrán felépülő nemzeti közösséggel.« (Három nemzedék és ami utána következik.)

A nemzeti gondolattal karöltve jelentkezik az erős fegyelem alatt álló közösségi szellem, amely teljesen katonás jellegű. Minden közös munka fegyelmet, a fegyelem pedig önmegtartóztatást s teljes odaadást kíván. Mindenki egyért s egy mindenkéért, de az erők teljes megfeszítésével és központosításával.

Természetesen itt sem szabad tulzásba esnünk. Nem szabad a mai kor káros testkultuszára gondolnunk, amely a szükséges testápoláson és a mérsékelt sporton felül a testi élvezetek egyedülvalóságára esküszik.

A helyes értelemben alkalmazott testi kultúra több, mint a testi képességek egyszerű fejlesztése, tehát nem pusztán testgyakorlás és a testi ügyességek fokozása. A szó szoros értelmében vett testi kultúra a testi értékek bekapcsolását jelenti a szellemi életbe oly módon, hogy a test értékeit magasabbra emelve, azokat a lelki élet szolgálatába állítsa. Jelenti tehát a test ápolását, gondozását, gyakorlását, erősítését, növesztését, fejlesztését, szépítését, tökéletesítését, de nem öncélként, hanem azért, hogy az embert a tökéletesebb életre, magasabb színvonalra emelje.

A test nemcsak egyszerű hordozója a léleknek, nemcsak eszköze és engedelmes szolgálja, értékei oda csatlakoznak a szellemi értékek mellé s így materiális értékekből kulturális értékekké válnak. A kulturális pedig már nem természet, hanem tökéletesített természet.

Az iskolai testnevelés nem csupán testgyakorlás, hanem a szervezet egységénél fogva a test ápolásán és gyakorlásán kívül kiterjed az egész ember nevelésére. Tevékenysége tehát elsősorban a gyermek egészséges fejlődésére irányul, de tekintetét az értékes lelki tulajdonságok felébresztésére, illetőleg meggyökereztetésére is irányítja. Ilyenek az önuralom, az önálló cselekvésre, egymás megbecsülésére és összetartásra (szolidaritás) való nevelés. A céltudatosan vezetett testgyakorlás elősegíti a gyermek természetes fejlődését, fenntartja tettejét, munkabírást, szép testtartásra és mozgásra nevel, szilárdítja a jelle-

met, acélozza az akaratot, nemesíti az erkölcsöt, végeredményben növeli az ember értékét.

A helyes és jóirányú testneveléssel elejét vehetjük a restségnek, a kényelemszeretetnek, másrészt mivel a test művelése bizonyos fokú merészséget, kitartást kíván, növeli az önbizalmat, bátorságot, önuralmat, lélekjelenlétet, leleményességet is. Ennek keretében tanulják meg a leendő honpolgárok, hogy nemes célokért becsületesen küzdeni s mellettük áthatatosan kitartani a jellem legszebb tulajdonsága. De megtanítja a gyermeket arra is, hogy a tömeghez alkalmazkodjék, egyéni, személyes erő kifejtését, akaratát egy közösen elérendő cél érdekében a közösség akaratának alá tudja rendelni. Így fejlődik ki a gyermekekben a fegyelem és önfegyelmezés, az önfékezés, a bajtársiasság, a közös felelősség, az önmegtartózkodás, a lemondás, az önfeláldozás érzelme.

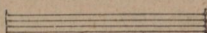
A módszeresen felépített testnevelési foglalkoztatás lelkiismeretes munkát és kötelességtudást követel, bátorságot kíván, önbizalmat ad, önérzetre és önmaga megbecsülésére nevel, szerénységre szoktat s felemeli a gyermeket arra a fokra, ahonnan nem irigyli társai dicsőségét, viszont a győzelem sem tölti el lelkét göggel. Megtanulja a gyermek azt, hogy önmagával és másokkal szemben igazságos legyen, jóakarattal viselkedjen társai iránt, személyes érdekeit feltétlenül alárendelje a közösség céljainak, és minden tevékenységében a közös feladat szolgálására törekedjék. Az így vezetett testnevelés valóban nevelőiskolája lesz a közösségi életben megkövetelt kívánalmaknak.

Kifejlődik a gyermek akaratú élete is. Különösen szolgálja ezt a célt az, ha tanulóinktól feltétlenül engedelmességet követelünk, s arra törekszünk, hogy a gyermekek ösztönös érzelmeiket és hajlamaikat alárendeljék a tudatos akaratnak. Ez lesz főforrása a fegyelmezetttségnek, a rendszerettségnek, a tekintélytisztelőnek és a másokkal szemben érzett türelem erkölcsi erőneinek.

A nemzetnevelés egyetemes érdeke azonban úgy kívánja, hogy a jövőben egész testnevelésünket mélyszéles hazafias szellem hassa át és már a legalsóbb fokon is ébressze fel a szülőföld szeretetét, a nemzeti öntudatot, az önzetlen és erős hazaszeretetet s a nemzet érdekeiért való önfeláldozás érzelmét. A testnevelést tehát úgy kell vezetni, hogy azt mindenkor hazafias mozzanatokkal kapcsoljuk össze, rajongó lelkesedést keltsünk nemzetünk iránt, s ennek megnyilvánulására adjunk megfelelő alkalmakat. Minden testnevelési óra egy-egy hazafias ünnepi óra legyen a tanulók számára, melynek sugaraiban érelődik a gyermek erős, öntudatos és nemes lelkü igazi

magyar férfit, asszonyt.

Mint ahogy a nemzeti szellem ápolása és fejlesztése nem szorítkozhatik egyedül egy tantárgy vagy óra keretére, éppugy a katonaság szellem kifejlesztése sem hátrítható kizárólag a testnevelési órákra. Fel kell használnunk minden alkalmat (kivonulások, templomba kísérés, más hazafias ünnepélyen való közreműködés, magatartás az osztályban, feleléskor, stb.), amely ezt a jellemet fejleszti s állandóan ébrentartja, hogy e nemzedék felnőve, egy lelkeében megújódott, izzó magyar érzésű s a szó szoros értelmében vett militarizált polgárai legyenek jobb sorsra érdemes magyar hazánknak.

A magyar nyelv védelmében!

Folytassuk utunkat azon az úton, amelyen legtöbbször találkozunk nyelvünket rontó jelenségekkel.

Nyelvhasználatunk helytelenségének külön csoportja a *kifejezésbeli* idegenszerűségek. Ugyanis egyre több a mindennapi nyelvben az idegen észjárás szolgai módon utánzó kifejezés, szólás és fordulat, vagyis az idegen kifejezés. Különösen a múlt század második felében és azóta terjedtek az ilyenek nyelvhasználatunkban. Ekkor lettünk végre a magunk urává s nyelvünk élete — nem kis részben a szabaddá lett sajtó útján — egyre gyorsabb ütemben fejlődött. Ezt a fejlődést azonban megfertőzte a rengeteg sok rossz fordítás, amely eszünk eredeti járását, nyelvünk szellemét rontotta meg, amit annál könnyebben megtehetett, mert a reformkor nyelvújítása a nyelvérzékét már amúgy is gyengítette, most azután ez a már kikezdett nyelvérzék nem tudott kellően ellenállni a német hatásnak. Hogy miért éppen a német hatásnak, azt megmagyarázza földrajzi fekvésünk s történelmi ráutaltságunk.

Itt sem szabad azonban tulságba esnünk s ne keressünk mindenben idegenszerűséget, ne kiáltunk ki idegen nyelvbéli képnek, szólásnak, kifejezésnek olyan magyar fordítást, amely könnyen érthető és szabatos, ha a magyar észjárásnak megfelel, illetve ha nem rontja nyelvünket. Sokszor nem is fordítással van dolgunk, hanem pusztán véletlen találkozással, az emberi gondolkodás közösségén alapuló egyezéssel, azonos észjárással, azonos szemlélettel, amely aztán természetszerűen azonos szólásban fejeződik ki. A pszichológusok szerint az emberi lélek nagyjában mindenütt egyforma s ezért a képzettársulás törvényei is mindenütt csaknem ugyanazok. A jelentésvál-

tozásokban pedig éppen a képzettársulásoknak az ember lelki életén uralkodó általános törvényei nyilvánulnak meg.

Néhány példát vegyünk az ilyen megképzéstől, de nem idegen kifejezésekből: életet élni, nagy lábon élni, elesni, félvilág, bucsut venni, nem tud zöld ágra vergődni, minden kötél szakad, minden hájjal meg van kenve, kézzelfogható eredmény, hosszulelékzetű beszéd, holtbizonyos, kihagyni valakit a játékból, valakinek a hóna alá nyulni, példát venni valakiről, futni engedni valakit, az ágyat őrizni (az ágyat nyomni), törni a fejét, decembert irunk, magas lóra ülni, gyakorlat teszi a mestert, minden kezdet nehéz s egyéb szólások egész sora nem idegenszerűség csak azért, mert véletlenül a német is így mondja.

Idegenszerűek azonban a következők: uj darabot ad (*előad, játszik*), az urat adja (*az urat játssza, uraskodik*), a kérésnek helyt ad (*teljesíti a kérést, figyelembe veszi*), a könyvben áll (*a könyvben — újságban — van*), távol áll tőlem (*eszem ágában sincs, szó sincs róla, stb*), jól áll valakinek (*illik hozzá, jól illik rá a ruha*), nem áll módomban (*nincs módomban, nincs módom*), nem áll hatalmában (*nincs hatalma, nincs hatalmában*), jó hirben áll (*jó hire van*), beszél a világba (*összevissza beszél*), ez az eljárás azt célozza (*ezzel az eljárással az a célja*), gondot csinál magának (*gondot okoz magának*), tüzet csinál (*tüzet rak*), nagy szemeket csinál (*nagy szemet mereszt*), panaszt (*kifogást, szót, vádat*) emel (*tesz, felszólal*), óvást emel (*tiltakozik, óvatol, panaszt tesz*), jogerőre emelkedik (*jogossá válik*), az árak esnek (*csökkennek*), elbírálás alá esik (*elbíráztat, elbírázásban részesül*), valami város mellett fekszik (*valami város mellett van*), sulyt fektet rá (*ügyet vet rá, jelentőséget tulajdonít neki*), állást foglal valami mellett (*mellette van*), befoyást gyakorol (*hatással van*), figyelmen kívül hagy (*nem figyel rá*), futni hagy (*szélnék ereszt*), sok kívánni valót hagy maga után (*sok a kívánni való utána*), nehezen hall (*nagyot hall*), hasonlít rá (*rávall, jellemző rá*), sulyt helyez valamire (*fontosnak tart*), életre hív (*alapít, létesít*), tisztába hoz (*tisztáz, elintéz, eligazít*), rendbe hoz (*elrendez, rendez*), divatba hoz (*divatra kap valami, divatossá lesz*), megfontolást igényel (*megfontolásra van szükség*), könnyelműsége nem ismer határt (*könnyelműségének nincs határa*), nem játszik nála szerepet (*nem számít, az neki nem fontos*), tisztába jön (*megért, átlát*), rájön valamire (*rájut, ráeszmél, rátalál, nyomára akad*), nem képes megmozdulni (*nem tud vagy nem bír megmozdulni*), alku tárgyát képezi (*alku, megbeszélés tárgya*), tervet kovácsol (*tervet forral, készít*), tőkét kovácsol (*felhasznál*), életbe lép (*létesül, megalakul, érvényessé válik*), gazdag lesz (*gaz-*

dagodik), nincs időm (nem érek rá), nem létezik, nem létez! (olyan nincs), minden marad a régiben (ugy marad, ahogy volt), teljesedésbe megy (teljesedik, teljesül), minden alapot nélkülöz (nincs semmi alapja), az idegekre megy (az idegeket bántja), minden alapot nélkülöz (nincs semmi alapja), beigazolást nyer (beigazolódik), osztja aggodalmát vagy nézetét (aggodalmában vagy nézetében osztozik), tekintélynek örvend (tekintélye van), késedelmet szenved (késik), elégtételt szolgáltat (elégtételt ad), jól találja magát (jól érzi magát), szeretni tanul (megszeret), beszédet tart (beszédet mond), igényt tart (jogot formál), nem tartozik hozzám (nem tartozik rám), nem tesz semmit (nem baj), kívülről tudja (könyv nélkül tudja), úgy tűnik nekem (ugy tetszik), uralja a helyzetet (ura a helyzetnek), lármát üt (lármát csap), haját vágat (nyíratkozik), bátorságot vesz magának (bátorkodik, merészkedik), hová vezet az ut (hová visz az ut), ez nem jóra vezet (nem jóra visz), bírói eljárás alá von (bírói uton eljár), alátámaszt (megokol, támogat), betartja a szabályt, ígérétét, stb. (megtartja, teljesíti, stb.), belemegy valamibe (beleegyeznek), feladja üzletét (felhagyja üzletét), fenntartja magának (kiköti magának), keresztülvisz (elvégez, kijár, elér, kivisz, megcsinál, megvalósít, stb.), kiolvas könyvet (végig olvas), kicsinált dolog (elintézett, bevégezett, kész dolog), leépit (létszámot csökkent), lekési a vonatot (lekésik a vonatról), lezárja a jegyzőkönyvet (befejezi a jegyzőkönyvet), a nap lemegy (leáldozik), leírja az összeget (levonja, leszámítja, törli, kisebbíti), az ár lement (csökkent), stb.

De hol vannak még ezektől is az ilyen kifejezések: Te jó Isten! (Uram, Istenem!), az az egy bizonyos (annyi bizonyos), hasonló esetem van (ugyanígy vagyok én is), ha ez volna az eset (ha így volna), stb., stb.

Ilyen és hasonló szörnyűségek minduntalan előfordulnak, és ha nem vágjuk utjukat, hamar elterjednek.

Komáromi Géza.

S Z Ű L Ő I É R T E K E Z L E T

Az iskolát elhagyó gyermekek nevelése

Sokan azt gondolják, hogy gyermekükkel, ha az felserdült, 14—15 éves lett, már nem kell többé úgy törődniök, mint azelőtt. A gyermek akkor már inasnak áll, vagy maga kezdi keresni kenyerét, úgy gondolják hát igen sokszor, tanuljon a maga lábán járni. Nem kell őt nevelni, ember lesz belőle a maga jóvoltából is, azután meg ott van a leventeintézmény, neveli az úgy is.

Ez bizony nagyon téves nézet, mert a gyermeknek soha nincs nagyobb szüksége gondos, vezető kezekre, mint éppen serdülő korában. A gyermeknek kedélyvilága soha nincs olyan nagy hullámzásoknak, erkölcsi élete oly nagy és sok veszedelemnek kitéve, mint ekkor. A tizennégy éves gyermek hirtelen gyors növésnek indul, izületeiben, izmaiban gyakran fájdalmakat érez, mozdulatai lomhakká, bizonytalanokká válnak, hangja megcsattan, tekintete réveteg, sokszor mereven egy pontra irányuló. Ha ilyenkor megszólítjuk, megreppen, mintha rossz gondolatokon kaptuk volna rajta. Figyelmeztetésekkel, korholásokkal szemben igen érzékeny, könnyen ingerül, indulatos. Egyszerűen az egész gyermekben látszik, hogy testi szervezete, idegrendszere, lelki világa átalakulóban van. Ez a korszak az, amelyet *nemi érésnek* (pubertás korának) szoktunk nevezni. Egyik gyermekben erősebben, a másikon gyengébben, ugyyszólván csak futólagosan mutatkoznak a nagy külső és belső forrongás jelei.

Miként fegyelmezzük serdülő gyermekeinket?

Ebben a korban bizony nagy kiméletre szorul a gyermek. Bánjunk vele szeliden, barátságosan és mindenekfelett nyugodtan. Nagy szükségünk van ekkor a gyermek teljes bizalmára! A gyermek ingerültsége, izgatottsága ne bősziítsen fel bennünket. Szóljunk hozzá szeliden, de határozottan. Semmi esetre se engedjük azonban meg azt, hogy a gyermek szeszélyei szerint cselekedjék. A gyermeket ilyenkor fellobbanó szenvedélyei, indulatai gyakran végzetes cselekedetekre ragadják. Ezeknek a szenvedélyeknek, meggondolatlan cselekedeteknek ne engedjünk szabad teref. Vezesse minden lépésüket a mi bölcs belátásunk.

Hogyan gondozzuk testi fejlődését és egészségét? Kísérjük figyelemmel testi fejlődésüket. Ha észrevesszük, hogy a gyors növekedés, nagy belső átalakulások következtében testük, akaratuk gyengül, könnyen fáradnak, akkor ne terheljük őket agyon munkával. Ha munka közben elfáradtak, engedjük megpihenni őket. Ha a 14—15 éves gyermekekre tulságosan sok munkát rakunk, az igen

könnyen vezethet testi és lelki elsatnyulásra. E mellett azonban mindenféle elpuhulástól és lustálkodástól óvjuk meg a gyermeket. Edzzük testét mindenképen, hideg vízzel, szabad levegőn való kellő mozgással. Különösen ne engedjük e korban az ágyban való heverést. A gyors növekedés miatt egészséges, jó erősítő s bőséges táplálékra van szüksége.

Ügyeljünk jól a gyermek magatartására. Ha gyakran s hosszabb ideig visszahuzódik félreeső helyekre, arca elhalványodik, beesetté válik, szemei körül a kék karikák megjelennek, néha-néha lehangoltság, fásultság vesz rajta erőt, úgy gondolhatunk arra, hogy a gyermek rabja lett a *néma bűn*-nek. Ilyenkor szigorú büntetéssel nem megyünk semmire, a nagy ijesztéssel pedig elveszszük életkedvét. De igyekezzünk jó tanáccsal közel férkőzni lelkéhez és okos fölvilágosítással, hogy tette alá ne ássa egészségét, el ne gyengítse testét s lelki erejét.

Nagy gondot igényel a serdülő gyermek lelki gondozása is. El lehetünk készülve e korban a gyermek életében fellépő kellemetlen, sőt olykor súlyos fordulatokra. A mi falatkenyér jóságú gyermekünkben aggodalmat keltő tulajdonságok mutatkoznak. Rajta azon élvezetekben való elmerülést tapasztaljuk, amelyek a felnőttek között fordulnak elő s nekik is ártanak, például szeszes italt isznak, kártyáznak s egyéb kicsapongással rémitenek bennünket, szülőket. A gyermekben most jelentkeznek a felnőtteket jellemző ösztönök és indulatok hevesen és homályosan; fejletlen értelménél és akaratánál fogva azonban nem tud ellenállni a külső ingereknek, s hogy szenvedélyének kielégítéséhez a szükséges pénzt előteremtse, elkölti a kezeügyébe kerülő pénzt, sőt nem áttal lopni sem.

Bizony, ha nem vigyázunk, szegény gyermekünk lelkébe olyan erkölcsi eltévelyedések verhetik be első gyökereiket, amelyek onnan többé ki nem irthatók s a gyermek sorsa el nem kerülhető. Ha aztán keressük, kutatjuk a baj okát, a szálak nyomán gyakran arra a tapasztalatra jutunk, hogy a romlás főforrása valamely rossz társaság. A rossz barátok példája csodálatosan könnyen hat a 13—15 éves gyermekre. Legtöbb gondunk legyen tehát vigyázni a gyermek társaságára. Kikkel barátkozik, kikkel tölti idejét s mit csinálnak. Szigorúan kérjük tőle távol a szülői házon kívül töltött idejét s ha a legkisebb gyanu merül fel, kutassuk ki a rossz pajtásokat s vonjuk el gyermekünket társaságukból.

Sikerrel alkalmazhatjuk e korban a környezetváltogatást. Néha meglepő jó hatást tapasztalunk, ha gyermekünket kivonjuk a megszokott környezetéből s egészen új körülmények közé vesszük. Például, ha a gyermeket

kivesszük az ő műhelyéből s más iparosnál helyezzük el, sőt, ha a baj egy kissé elhatalmasodott, akkor tanácsos a községből is eltávolítani s egy más helységben valamely derék, szorgalmas, szigorú iparosnál elhelyezni. Éppen így a földmives is kiadhatja gyermekét tapasztalt baj esetén otthonról valamely rendes, szigorú gazdához szolgálatra.

E veszedelmes kor után ifjúvá lesz a gyermek. Föltámad benne az önállóság vágya. Ebből ered, hogy most nehezebben vezethető, néha makacs, olykor nem tud magán segíteni s ügyetlen, nagyratörő, de csekély hozzá az ereje s képessége. Önálló és szabad akar lenni. Szenvedélyesen vágyik a szabadságra. Függetlenné akarja magát tenni a tekintélyektől. Erős akarások jelentkeznek nála néha csekély keresztülviteli képességgel. Ennek megfelelően alakul át értelmi világa is. Mindent könnyen lekicsinyel, leszól. Mindent már eleve elutasít, amit mások mondanak neki. A tekintélyek elvetése olykor azzal jár, hogy új tekintélyeket keres magának, s azokra esküszik, azokat vakon követi. Néha tévutakra kerül s csak súlyos tévedések és tévelygések után találja meg önmagát és a helyes utat. Gondoljunk csak a mi Petőfinkre, aki elhagyta az iskolát 16 éves korában, színész akart lenni, majd katona lesz, keresi önmagát. Ugyanazt látjuk egy másik nagy írónk, Csokonai életében, aki összetűz tanáraival, sőt a szelidlelkű Arany János is ebben a korban hagyja el az iskolát s lesz színésszé.

Minthogy ez a kor igen fontos a jövő élet szempontjából, a szülőknek az ifju mellett kell állniok, mint tanácsadó jó barátjuk, hogy a kibontakozásban segítségére legyenek. Két veszedelem fenyegeti e korban az ifjút: a hátramaradás s a koravénység. A hátramaradás abban nyilvánul meg, hogy korábbi életének jellemvonásai jelentkeznek a gyermeknél, az utóbbi pedig az ideális tudásvágy hiányában, az erkölcsi elhidegülésben, a cinizmusban, az élet durvább gyakorlataiban s általában minden szép, jó és igaz iránti ellenszenvben. Ennek több oka lehet: betegségek, kimerülés, elfáradás vagy erkölcsi okok, minők a szociális és erkölcsi ideálok elhalványulása.

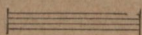
Mivel ez a kor a jellem kialakulásának korszaka, döntő fontosságu, milyen környezetben s milyen hatások alatt él ekkor az ifju. A szülő helyzete nehezebb, mert a közvetlen nevelő hatások elől legtöbbször mereven elzárkózik az ifju s így csak a közvetett hatásoknak lehet sikerük, minő a környezet változtatása, társaság, jó barátok megválasztása, s olvasmányok, szórakozások kedvező megválogatása.

Ezek bizony igen nehéz kérdései a családnak, ame-

lyekre azonban minden szülőnek meg kell felelnie. Már most minden attól függ, hogy helyesen adja-e meg a feleletet. Ettől függ az, hogy gyermeke miként éri el a felnőtt kort. Hány szülő van, aki nem törődik ezzel s úgy akarja gyermekét nevelni, hogy az magától nevelődjék azzá, ami ő maga, vagy egyenesen olyan követelményekkel lép föl vele szemben, amelyek a még serdülő vagy ifjútól felnőttek tulajdonságait követeli meg. És itt idézzük a mi nagy báró Eötvösünk szavait:

»Különös dolog! Mindenki átment a fiatalságon és mégis ezek közül alig találkozik egy, aki élete későbbi szakában a fiatalság vágyait, felfogását, örömét értené. Olyanok vagyunk, mint az utas, kinek szemei elől az, ami egykor látóhatára volt, egészen eltűnik.«

Valóban elmondhatjuk, csodálatosan kevés a megértés a felnőttekben az ifjúsággal és gyermekkel szemben. A felnőtt hajlandó — s legtöbbször csakugyan így cselekszik! — a saját maga érett, kiforrott lelkének hasonlóságára ítélni meg a gyermeket, s úgy képzei, hogy a gyermek lényegében ugyanaz, mint ő maga, csakhogy kicsinyített mértékben. A gyermek minden életnyilvánulását, tetteit, beszédét, játékát, mind a felnőtt ember mértékével mérjük, s ez az értékelés nem mindig helyes! A gyermek nem kicsinyített felnőtt, hanem egészen más, akivel csak őt megértve lehet foglalkozni, lehet őt nevelni!

Áprilisban

Ki a szabadba! Nincs itt maradásom!

Haj, ez a város sem a régi már.

Amit kerestem — azt itt nem találom,

Amit találok — az nekem halál.

Mit botorkáljak e sötét zugokban?

Midőn derültebb táj mosolyg felém:

Hiszen ha boldog nem leszek is ottan,

De tán feledni megtanulok én?

Ki a szabadba! hol a hajnal támad,

S arany hajából rózsákat dobál,

S ameddig jár hall és a szem elláthat,

Zeng a levegő, a pacsirta száll.

Száll a pacsirta fel, fel a magasba;

Nem háborgatja senki énekét.

Mig nem az, aki mindeneknek Atyja,

Mosolygva így szól: »No, most már elég!«

Ki a szabadba! Szép mezei élet!
 Zöld műhelyed a legszebb palota.
 Csak megfoghassam szarvát az ekének,
 Aranykilincshez nem nyulok soha!
 Verejtékes bár a föld művelése,
 Szabad emberhez méltó munka az,
 Ki mindent vesztett, az a magyárt nézze,
 Midőn megindul a munkás tavasz!

Ki a szabadba! Az ökör kolompol,
 Dől a barázda, a föld fekete...
 Hajsz, Cselő, Csákó! és patlog az ostor...
 Nehéz a munka... hol az ösztöke?...
 Magasan a nap, ideje a délnak,
 Hozza az ételt a menyecske már.
 A fáradt örök gyepre heverésznek,
 Az ekeszarván dalol egy madár.

Ki a szabadba! Verőfényes tájak!
 Hol edzett szívben forr az ős erő.
 Óh az érzékeny szívek ott is fájnak,
 De van balzsamjok — a föld hívó szava;
 S hiven követik őseik szokását,
 Büszkén vallják meg, hogy hát — magyarok,
 S ha könnyeznek is néha, hogy ne lássák:
 Szemökbe vágják jól a kalapot.

Ki a szabadba! Fenn az esti csillag,
 Hazatérnek már a fáradt ekék.
 Virágos a rét, onnan száll az illat,
 Hej, egy-két szálát tán szakítani kék!
 Kész a bokréta, illik a kalapra,
 Ifjuságra gondol a legény,
 S úgy elméláz, hogy dal lesz gondolatja.
 Az ökör lassan, csak ballagva mén.

Ki a szabadba! Kedves rónaföldem,
 Édes szép Alföld már megyek, megyek!
 Keserű szívvel, félig összetörten
 Hajtom kebledre lankadt fejemet:
 Le nem tép innen többet semmi végzet,
 Hiv gyermekedként itt élek-halok...
 Vidíts, vidíts fel, ó, szelid természet!
 Ég, föld jókedvű — ha te akarod!

Z. J.

Költeménytárgyalás

I. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Döme bácsi: Bogártörvényszék című költeménye.

Nevelési cél: A természetszeretet érzésének felkeltése.

Szemléltetés: Erdei részlet, bogárvilág képeinek bemutatása.

VÁZLAT.

- A
- I. *Előkészítés.* a) Az érdeklődés felkeltése. Horváth M.: A jó Isten madárkái után.
 - b) Ráhangolás. Az erdő élete.
 - c) Célkitűzés.
 - II. *Tárgyalás.* a) Költemény bemutatása.
 - b) Szemléltetés. (A képek bemutatása.)
 - c) A költemény megbeszélése.
 - d) Dramatizálás.
 - e) Elmélyítés. Az állat, növény is él, ne kinozzuk, pusztítsuk őket.
 - III. *Összefoglalás.*

TANÍTÁS.

A. *Előkészítés.* a) Az érdeklődés felkeltése. Gyerekek! Szeretnétek-e szép mesét hallani? Mondjak? Ha idefigyelitek, elmondom most nektek Horváth Margit néni gyönyörű meséjét.

A JÓ ISTEN MADÁRKÁI.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegényember, aki egy nagy erdő kellős közepén lakott. Ebben a hatalmas erdőben mindenféle vadállatok éltek, még farkasok is orditoztak. Láttatok-e már farkast, gyermekek? Ne is kíváncsozzatok rá, legfeljebb az állatkertben nézzétek meg, de a képét bemutatom nektek, nézzétek. (Szemléltetés.)

Mondom, abban az erdőben sok ilyen vadállat élt. Egyszer rettenetes hideg lett az idő s a jó Isten madárkái úgy potyogtak le a fákról megfagyottan, mint a podvás makkoskák. Szegény kis madárkák, bizony megfagytak a nagy hidegben. A szegény ember felesége kinézett a kis ablakon: összezsapta a kezét így kiáltott: — Lelkem, jó uram, fogja az üres szakajtót, menjen ki és söpörje bele azokat a szegény nyomorult madárkákat, hiszen elpusztulnak, s ők is a jó Isten teremtményei! Aztán hozza be őket, hadd melegedjenek...

Kimegy hát a szegény ember, teleszedi a szakajtót fagyos madárkáival, beviszi, kiönti őket a kemence elé. — Melegedjetek szegény kis nyomorultak... — mondotta nekik szánakozva.

Hát bizony nagy sokára melegedtek azok fel, szegények, de végre mégis megmozdultak, lábra kaptak s ideoda ugráltak a szobában, azután csiripelni kezdtek: — Csip-csip, csirip! De jó itt a melegen! Ha volna mit, bizony ennénk is, nagyon megéhezünk...

— No, ne mondjátok, hogy nincs mit ennetek! — szolt a szegény ember s eléjük vetett egy félkötény árpát.

Mikor a kis madárkák jóllaktak, felültek a mestergerendára, fejüket szárnyuk alá dugták s ott szunyókáltak. Gondolta a szegény ember, hogy majd másnap kiengedheti őket. De bizony másnap még hidegebb lett, s még több fagyos madárkát szedett össze a ház előtt. Azokat is bevitte. Annyian voltak már a madarak, hogy alig fértek a kis szobában s valamennyien enni kértek. Alig győzte a szegény ember, hiszen magának is alig volt valamije. De mit csinált volna mást, amikor minden madárka így kérte: — Adj ennem, te jó ember, majd megfizet a jó Isten...

Igy ment ez bizony jó sokáig, amig végre egy szép napon kisütött a nap, felmelegedett az idő s a madárkák megköszönve szépen a szíves vendéglátást, kiröpültek régi hazájukba, az erdőbe s nagy vigan végezték tovább dolgukat.

A szegény ember, amikor magukra maradtak, kiment kis földjére, amely az erdő mellett volt. Felszántotta azt, meg is boronálta. Aztán hazament, bement a kamrába, hogy előhossa a vetőmagot... Hát csak látja ám, hogy annak bizony már hült helye van! Egy szemig odaadta a madárkáknak! Hát most már mi lesz övelük? Ki ad nekik enni, ha most nem tudja elvetni az árpát? Mit vessen el, talán azt a néhány tollat, amit a madárkák hagytak itt?

— Hát vesse csak el kend azt! — mondta a felesége. Majd megfizeti a jó Isten, azt mondták ugyanis a kis madarak! A jó Istennek adtuk kölcsön, édes uram! Vissza-fizeti Ő, majd meglássa kend.

Csóvágatta fejét a szegény ember, de mit tehetett mást: elvetette a madártollakat. Azaz, hogy csak elvetette volna! — Mert amint éppen hozzá kezdett a vetéshez, egyszerre szél kerekedett s kifujta a tollat, aztán vitte, vitte fölfelé, egyenesen a Menyország felé. Annak meg éppen nyitva volt a kapuja s így bejutottak oda is. Egy kis anygalka látta meg őket leghamarabb, így szolt hozzájuk:

— Kik vagytok? Mért jöttetek?

Erre aztán elmondták a kis pihék, hogy kicsodák: Sze-

gény ember imádsága! Szegény ember jólelkősége!

Meghallotta ezt a jó kapus angyal is, azzal se szó, se beszéd, azonnal keresett egy zsákoeskát a paradicsomban s azt szízig megtöltötte arany színű árpácskával, majd le szállott vele a szegény ember földjére s vetni kezdte a földbe...

*S jobbról-balra, balról-jobbra
Pergette az árpát!...
Két kis angyal vitt ulána
Arany boronácskát...*

S közben, amíg hullajtotta az árpaszemeket, még a kis madaraknak is odaszólt, nehogy megdézsmálják ám a szegény ember árpácskáját!... Azután megeresztette az ég csatornáit. Három álló napig esett az eső... Jól megfogamodott a mag. Mikor aztán kiderült az idő, felkészülődött a szegény ember, hogy megnézzé már, mi van az árpa vetéssel.

Egész uton azon bosszankodott, hogy ugyan mit akar látni azon a földön, ahová semmit sem vetett. Hanem amikor aztán kiérkezett, ugyancsak rácsudálkozott ám a földjére! Háromszor is körüljárta, nem akart hinni a szemének. Ott pedig

*Sorjában-rendjében vigan nőtt az árpa,
A gyönyörű sűrű kalász már a fejét hányla!
Köröskörül zöldellettek a vaderdő fái:
Rajta ültek és vigyáztak Isten madárkái!*

b) Ráhangolás. Az erdő élete.

De nemcsak madarak, meg vadállatok élnek ám az erdőben. Mit gondoltok, mi él még? Bizony, bogarak is, de mekkora számban! Egész bogárvilág van ám ott! Azok a bogarak éppen úgy élnek, mint mi, emberek. Nekik is van iskolájuk, ahol a kis bogárgyermekek tanulnak. Na nem éppen írni-olvasni, hanem bogárábécét, meg bogárírást... azután meg minden olyat, amit tudni illik egy becsületes bogárnak. Hej, de érdekes világ is az! Aztán ott is megbüntetik ám azokat, akik rossz fát tesznek a tűzre! Meg ám! Még bírójuk is van. Mit gondoltok, melyik állat a bírójuk? Melyik a legokosabb madár? Igen, a bagoly. Az annyit tanult már, hogy pápaszemet is hord az orrán. Van börtönük is, odazárják a bűnösöket. A keresztespókok a börtönőrök. És így tovább, egyszerűen csakugyan olyan életet élnek az erdő állatai is, mint mi, emberek.

c) Szeretnétek-e bekukkantani ebbe a csodavilágba, gyermekek? Igen? Akkor félrehuzom most egy pillanatra a titok függönyét, kukkancsunk be rajta, mit látunk? Hát ha valami érdekeset! De igaz, nem is kell kimennünk az er-

dőbe, hogy belessünk a bogarak életébe, van nekem egy szép versem, Döme bácsi írta, aki nagyon szereti a gyermekeket. Ő leste meg a bogárvilágot, leírta, amit látott, így én most azt mondom el, amit Döme bácsi látott. Tudjátok, hogy a bűnösöket törvényszék elé viszik, ott ítélik meg fölöttük. Van aki vádolja, van aki védelmezi s azután a bíró ítéletet mond. Ha bűnös, meglakol érte, ha nem, szabadon mehet Isten hírével! Erről szól a költemény is. Hallgassátok!

II. Tártyalás. a) A költemény bemutatása.

Bogártörvényszék

Erdő sűrűjében
Borzadva suttogják:
Szarvasbogár megölt
Egy piciny gyikocskát!

„Gyilkos, gyermekgyilkos!”
Mind így zúg, zshivajol:
„Törvény elé véle,
Lakoljon a lator!”

Két nagy keresztespók
Őrzi guzsba fonva,
S várja az őrgébics,
Az erdő bakója.

Harkály ur vádolja,
Szarka mester védi . . .
Zajong a bogárhad:
„Halál rá! — Jaj néki!”

Együtt a bíróság,
Csittul a bogárnép,
Bagoly elnök veszi
A nagy okulárét.

„Jöttünk törvényt tenni
Az erdők hadának.
Itt áll a nagy bűnös,
Halljuk hát a vádat!”

„Tekintetes bírák,
— Kopácsol a vádló, —
Ami itt történt, az
Bűn, égbekiáltó!”

„Bosszuért kiált az
Ártatlanok vére,
Halált kérek tehát
A gyilkos fejére!”

„Halál rá! Halál rá!”
Zúg-morog mindenki.
— Szarka mester ugrik
És csörögve kezdi:

„Ohó, tisztelt bírák
S oktondi közönség!
Nem szokás ám, hogy ezt
Ily kurtán eldöntsék!”

„Tagadom, a vádat,
A tettet, a gyilkot,
Tagadom, hogy Harkály
Mindent bizonyított!”

„Álljunk csak meg! — huhhant
Bagoly-elnök közbe —
Ugyan Szarka mester,
Mit fecseg itt össze?”

„Hohó, elnök uram,
— Csörren Szarka mester —
Kis türelmet kérek,
Lassabban a testtel!“

„Nem kis gyík az, hanem
Apró aranyékszer,
Erdészék Jutkáján
Láttam én elégszer.“

„Ha — szólt Bagoly-elnök, —
Ez már más... Azonban,
Ha tudta ezt kelmed,
Mért nem mondta nyomban?“

Szarvasbogár láncát
Kioldozzák menten,
Körül is hordozzák
Diadalmenetben!

Szóra magát Szarka
Röstelkedve szánja:
„Kimondom hát, ámbár
Becsületem bánja.“

„Kénytelen vagyok most
Magamat vádolni...
Megtetszett nékem biz'
A szép aranyholmi...“

„Mi tűrés-tagadás:
Elcsentem az este
S elejtettem... ez lett
Szegény kis gyík veszte!“

Jutka a „kisgyíkot“
Másnap megtalálta...
— Örgébics uramnak meg —
Felkopott az álla...

Szemléltetés. (A képek bemutatása.)

b) Mikről szólt ez az érdekes történet, gyermekek? (A bogarakról.) Először is ismerkedjünk meg a szereplőkkel. Ismeritek-e a szarvasbogarat? (Szemléltetés.) Miért nevezik szarvasbogárnak? Mit fogtak rá, mit csinált a kis gyíkkal? Kik őrizték az összekötözött, guzsba font szarvasbogarat? (Két nagy keresztes pók.) Miért nevezik ezt keresztes póknak? (Szemléltetés.) Látjátok itt, a hátán ezt a kereszt-alakot? Erről kapta nevét. Az erdő egyik legnagyobb ragadozója. A többi szereplő már mind madár. Ilyen az örgébics (szemléltetés), róla azt tudjuk, hogy ő az erdő bakója, hóhérja, ő végzi ki az elítélteket. Harkály mester volt a vádló, aki vádolta a szarvasbogarat, Szarka mester meg, akit jól ismertek ti is a mondásból: tolvaj, mint a szarka! Ő volt természetesen a védelmező, a védő. Azt már mondtuk, hogy Bagoly uram volt a bíró. Szemén okuláré, pápaszem volt, annyi sokat tanult, hogy a szeme már elromlott kissé.

Na, most már, hogy közelebbről is megismertük e diszes társaságot, mondjuk el a költemény tartalmát.

c) A költemény megbeszélése. Hogyan éltek az erdő bogarai? Miről szólt a költemény? Mit csinált állítólag a szarvasbogár? Ki fogta rá ezt a szörnyű vádat? Mit csináltak erre a szarvasbogárral? Miért kötözték össze? Kik kötözték guzsba? Hogy kell guzsba kötni? Mit csináltak aztán? (Összehívták a törvényszéket.) Ki ítélkezett? (A Bagoly.) Ki mondta el a vádat? Mit mondott Harkály mester? Mit szólt erre Szarka uram? Gondolhatjátok, milyen nagyot nevettek rajta a bogarak, mikor felsült Szarka

uram! Miért sült fel? Mit kellett bevallania? Hogyan került hozzá az erdészék Jutkájának arany nyaklánc? Mi nek nézték azt a bogarak? (Megölt kis gyíknak.) Na, hála Istennek, csak hogy nem történt semmi nagy baj! Szarka uram megbűnhődött ugysis, amikor nyíltan meg kellett mondania, hogy ő lopott!

d) Dramatizálás. Gyerekek! Játsszuk el most mi is ezt a verset! Tudjátok hogyan? Én majd kiosztom a szerepeket, s mindenki azt mondja, amit az a szereplő mond a versben! Kiosztom köztetek a leírt verset is, hogy el tudjátok olvasni, mit kell mondanotok. (A szerepek kiosztása a gyermekeknek szerepüknek megfelelően.) Most pedig kezdjük! Te leszel a szarvasbogár, ti a keresztes pókok, ti őrzitek a szarvasbogarat. Köttözzétek össze a kezeit. Te leszel a Harkály, te fogod vádolni a szarvasbogarat. Te Szarka mester leszel, aki védelmezi a bűnöst. Te jó leszel birónak, te leszel a Bagoly. Már hoztam is számodra egy szép nagy pápaszemet, okulárét, ezt tedd az orrodra. Ti pedig, akik nem kaptatok szerepet, közönség lesztek. Ti azt mondjátok, amit a bogarak mondtak.

Előbb csak lassan végigolvastatjuk a szereplőkkel az egészet, a közbeeső részeket magam olvasom. Azután eljuttasszuk szépen, mintha igazi történet volna!

e) Elmélyítés. Az állat, növény is él, ne kinozzuk, pusztítsuk ok nélkül őket. Látjátok, gyermekek, az állatok is éreznek, de még a növények is. Nekik is fáj, ha bántjuk, kinozzuk őket. Gondoljatok arra, hogy nektek is mennyire fáj, ha bántanak benneteket. De mennyire fáj az, amikor tudjuk, hogy nem érdemeltük meg a büntetést! Gondoljuk el most azt, hogy az állat nem tud szólni, ha igazságtalanul büntetjük, legfeljebb elszalad, védekezik. Hogyan védekezik a kutya? (Morog, harap.) Hát a macska? (Karmol, nyávog, stb.) A kisebb állatok meg elszaladnak előlünk, ha bántalmazzuk őket. Még az állatoknál is szomorubb sorsuk van a fáknek, bokroknek, virágoknak. Ezek szegények még csak elszaladni sem tudnak bántalmazóik elől. Pedig hány rossz gyermek tépdési leveleiket, tördeli virágaikat, a fák ágait. Mindezt bizony szó nélkül kell tűrniök, végigszenvedniök. Pedig mit érdemelnének az ilyen rossz lelkű gyermekek? Én azt mondom, éppen olyan törvényszéket, mint itt olvastuk, amilyen elé a szarvasbogarat állították, igazságtalanul! De aztán meg is büntetném a fákat, növényeket, állatokat bántalmazó, okatlanul pusztító gyermekeket. Olykor bizony még felnőtt emberek sem kivételek ez alól. Hányszor látunk lovaikat verő kocsisokat. Pedig szegény lovak majd megszakadnak, annyira erőlködnek, de lelketlen gazdájuk annyi terhet rakott a kocsira, hogy nem bírják kihuzni

a sáros utról. Gondoljunk ilyenkor mindig arra, Istenem, bennünket is érhet ilyen igazságtalanság! Nekünk jól es-ne-e az ilyen? Miért nem? Akkor hát ne bántsuk ok nélkül a nálunk gyengébb és védtelenebb növényeket és állatokat sem.

III. Összefoglalás.

Sajnálom a szegény fákat

*Sajnálom a szegény fákat,
Mikor zúgó vihar támad,
S orkán támad sebesen,
Gyors boszorkányszekeren!*

*Sajnálom a szegény fákat, —
Egy hit ad vigaszt csupán csak:
Hogy Isten jó s megbocsát,
Haragja nem tart soká!*

*Óh! hogy tépi szegényeket
A pusztító, bösz fergeteg!
Hogy tépázza durva, vad
Kezével — az ágakat.*

*Oszladozó fellegekből,
Mint a könnyező szemékből
A mosoly — úgy tör elő:
Szép szivárványlegyező...*

*Hogy vagdossa tűzbaltával
Őket — villámostorával,
S a vén törzsek — a hegyen,
Felnyögnek keservesen...*

*Villámütött fa ágára
Napsugár süt nemsokára —
Kis madárka csicsereg,
S begyógyulnak a sebek.*

Vályi Nagy Géza.

Beszéd- és értelemgyakorlat

II. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Amit az anyaföld beszél.
Nevelési cél: A természet szeretetére nevelés.
Szemléltetés: Előzetes séta a határban.

VÁZLAT.

I. Előkészítés. a) A kiránduláson szerzett élmények felujtása.

b) Ráhangolás. Beszélgessünk a határról, a határ földjéről. Amit az anyaföld beszél.

II. Tárgyalás. a) A föld a mi eltartó édesanyánk.

b) Táplálékot ad a növényeknek.

c) Táplálja az állatokat.

d) Belsejében sok kincset rejteget.

e) Miből lett a föld?

III. Összefoglalás. a) Elmélyítés.

b) Akaratra indítások.

TANÍTÁS.

I. Előkészítés. a) A kiránduláson szerzett élmények felujtása. Hol voltunk tegnap, gyermekek? Milyen volt most a határ? Hasonlítsátok össze azzal, amit ősszel láttatok a határban! Akkor milyenek voltak a mezők? (Letaroltak, virágtalanok, hervadtak.) Milyeneknek találtátok most? (Zöldelt minden, itt-ott már virág is tarkálott.) Mikor volt több ember a határban? (Most.) Mit csináltak az emberek ott ősszel és most? (Ősszel egy-két ember még termését hordta haza, most szántottak mindenfelé vig nótaszóval.) Mikor volt vigabb a határ? (Most, az emberek, a gyermekek daloltak, vigak, jókedvűek voltak.) Mit gondoltok, mi volt ennek az oka? (Ősszel el kellett bucsuzni a határtól, mert télen nincs ott semmi, most pedig viszontláttuk a határt s ennek mindenki örül.) Milyen változást láttatok még, mit vettetek észre a madaraknál? Stb.

b) Ráhangolás. Beszélgessünk a határról, a határ földjéről. Amit az anyaföld beszél. A határban megindult az élet. Az egyik helyen szántottak, máshol már vetettek, ismét máshol boronáltak. Ezekén a helyeken milyen munkát végeztek? (Földművelést.) Mit gondoltok, föld nélkül lehetne-e földművelést végezni? Milyen föld ad jobb, bővebb termést? Akkor hát minek köszönhetjük azt, hogy megterem a mindennapi kenyerünk, s mennyiféle izes étel kerül naponta az asztalunkra? (A földnek.)

De mást is láttunk a határban. Mik legeltek ott szerteszét? (Állatok = disznók, juhok, tehenek, kislibák, stb.) Ezeket az állatokat is mi tartja el? Mit esznek, mivel táplálkoznak mindezek az állatok? (Növényekkel = fű, széna, zab, csalamádé, stb.) Ezek mind miből valók, miből készülnek? Akkor tehát azt is mondhatjuk, hogy az állatokat is a föld tartja el.

A határban egy helyen érdekes munkát végeztek. Mi volt az, ki emlékszik rá? Ugy van, téglát csináltak. Milyen gyár volt ott? Téglagyár. Miből készítik a téglát? (Agyagból.) De valami más építőanyagot is készítenek agyagból, nemcsak téglát. Mi volt az? (Vályog.) Mi a különbség a vályog és a téglaközt? (A téglát kiégetik, a vályogot a napon szárítják.) Miből építik községünkben a házak falát? (Vályogból, téglából.) A házak falának anyagát tehát szintén a föld adja. De a házhoz más is kell ám, például? (Ajtó, ablak, tetőfedő pala vagy cserép, stb.) Hát nézzük csak, honnan kerül elő a vas, a réz, az üveg, a pala, stb.? (Bányából.) A bányák hol vannak? Akkor tehát a föld mélye is rejteget számunkra értékes dolgokat. Gyermekek: én azt mondom, hogy a föld nélkül

nem is tudnánk élni. A föld a mi eltartónk, a mi édesanyánk!

Kérdezzük meg most ezt a mi eltartó jó édesanyánkat, mondjon nekünk valamit az ő életéről! Mi meg hallgassuk meg, amit az anyaföld beszél...

II. Tárgyalás. a) A föld a mi eltartó édesanyánk.

Kit szerettek legjobban a világon a jó Isten után? Miért édesanyátokat? Hát ez szép töletek, hogy tudjátok: édesanyátoknak köszönhettek Isten után a legtöbbet, meg édesapátoknak! Hej, de azért sokszor megfélekeztek ám erről! Különösen amikor rosszak vagytok! Vagy ti nem szoktatok rosszak lenni?! Na, akkor jó gyermekek vagytok, büszke lehet rátok édesanyátok.

De mondjátok csak, adhatna-e édesanyátok minden nap kenyeret, ha nem volna lisztje, amit miből készítenek? Ugy-e nem! Hát megkenhetné-e azzal az izes szilvalekvárral, ha nem szedtek volna annyi szilvát a fákról? És a fát mi táplálja? Bizony, gyermekek, ha a föld, a mi eltartó anyánk egyszer megharagudna reánk, hamarosan éhen halnánk valamennyien! Gondoljuk csak el: reggel nem volna tej vagy kávé, hiszen a tehén nem legelhetett tegnap, mert a legelőn egy árva fűszál sem volt. De ott-hon sem tudott neki adni édesapátok takarmányt, mert az is a mezőn terem. Akkor hát mást reggeliznénk, ugy-e? Például kenyeret szalonnával! Igen ám, de miből sütné édesanyátok kenyeret, ha nem termett buza? És honnan volna szalonna, hiszen a sertések is legelnek, korpát esznek, amit a buza őrlésénél kapunk, burgonyát esznek, ez is a földben terem. Hej, úgy látom én, csakugyan üresen maradna az asztalunk egész nap? Hiszen minden táplálékunk növényi és állati anyagokból készül! Sőt, még csak meg se szóhatnánk ételeinket, hiszen a sót is az anyaföld adja.

De mondjátok csak, gyermekek, miből készült a ti ruhátok? Ti ezt még nem tudhatjátok, de én megmondom nektek. Van gyapju ruha, ez a juhok gyapjából készül. Van más fajta ruha, ez meg bizonyos növények rostjából készül. Ez is jó, de nem olyan tartós, mint a gyapjuból készült. De igaz! Hiszen már megint a növény és állatoknál tartunk! Tehát? Ruhánk se lenne! Tudom, mindnyájan bezsaladnánk a házba s ki sem mozdulnánk onnan! Jaj, de most jut eszembe, hát a ház falát is a föld adja nekünk: a vályogot, meg a téglát! Hát akkor már házunk sem volna.

Nem volna evőeszköz: kés, villa, kanál, kiskanál, de kávéscsésze sem, hiszen az is egy bizonyos fajta földből: porcellán-földből készül. Bizony, nem is jó rágondolni, hogyan élnénk akkor, ha megharagudna ránk földanyánk!

Most megkérem a nevetekben jó földanyánkat, mond-

jon nekünk valamit az életéből. Mit csinál egész esztendőben? Jó lesz?

Láttátok a határt most, márciusban. Télapó még el sem ment, kiragyogott a nap ábrázata és lemosolygott az emberekre. Megérezte ezt földanyó is, s valahol mélyen, a szívében megmoccant valami. Aztán sebesen dobogni kezdett s mintha minden kis fűszálnak, virágnak, fagyókérnek, bogárnak, rovarnak sugott volna valamit a fülébe: egyszer csak kövéredni kezdtek a rügyecskék a gallyak hónaljában, kiütközött a selymes fűszál a fekete föld öléből s nemsokára ünneplő ruhában állott az egész határ. A régi szakadozott, barna gunyáját levetette s helyébe a legszebbet vette föl! Azután megindult az élet a mezőkön. Szinte a semmiből egyszerre selymes rét, meg virágos fák, gazdagon termő mező fogad bennünket. S mindezt jó édesanyánk, a föld teszi. S miért, kiért? Értünk, emberekért, hogy élhessünk, s szorgalmas munkával megkeressük mindennapi kenyerünket!

b) Táplálékot ad a növényeknek. Nézzétek csak, milyen gondosan elrejtí a beléje került magvacskákat, hogy ölébe rejtí őket, hogy megvédelmezze Télapó hidegétől! Bezzeg tavasszal szinte keltegeti és serkenti őket, hogy csak nőjenek, fejlődjenek s amit csak szemük-szájuk kíván, minden jófálattal ellátja őket! Megpuhitja számukra kemény kergét s táplálja őket szíve vérével, mint az édesanya gyermekét. Minden növénynek, virágnak, fűszálnak, bokornak és fának a föld az édesanyja, gondozója, ápolója. Ő ajnározza, neveli fel őket s érleli meg gyümölcseiket.

c) Táplálja az állatokat. De ha a növényeket szereti, nem mostoha gyermekei az állatok sem. A növények egy részét mi, emberek fogyasztjuk el, használjuk fel, más részét az állatok, hogy azután táplálva testüket ismét csak bennünket, embereket tápláljanak, nekünk használjanak. És ki gondozza azokat az állatokat, amelyek nem háznak körül élnek, amelyekre nem mi vigyázunk? Földanyó. Védi, nevelgeti őket, akár a növényeket. Elrejtí a nyulat a vadász éles szeme elől, menedéket ad az őzikének, ha életére törnek más, nagyobb vadak. Terített asztalt kínál minden madárnak a buzamezőkben, s ki tudná felsorolni az összes állatokat, amelyeket a föld nevel, táplál anyai gondoskodással és szeretettel. S milyen előrelátó földanyánk! Mindegyiknek éppen azt adja, amit szeret. Az egyiknek megteríti a mezőt izletes fűvekkel, a másiknak harasztot hint a vizek partjára. A katicabogárnak házikót csinál a virágkelyhekből és buvóhelyet nyújt a fűрге rovaroknak is. Így nevelgeti, védi minden kis lakóját. És ha valaki mindezt megismerte és látta szülőföldjén, nem lehet, hogy

meg ne szeresse az anyaföldet, mindnyájunk édesanyját.

d) Belsejében sok kincset rejteget. Mondottuk már, hogy a föld belseje is csupa kincs a számunkra! A föld adja nekünk a lámpába való petróleumot, a gépkocsit hajtó kőolajat, a kályhába tett szenet, az ajtókilincs rezét, a tollszár anyagát éppugy, mint könyvetek papírját, vagy az ásó, lapát, eke vasát, az ablak üvegét, egyszerűen mindent tőle kapunk.

e) Miből lett a föld? Ha felveszünk egy marék földet, abban bizony nem sokat látunk első pillanatban. Valami feketés, barnás anyag, többet semmit sem látunk. De ha felküldjük a fővárosba s ott egy bizonyos helyen megvizsgálztatjuk a földszakértőkkel, akkor már többet tudunk felőle. Azt mondják, hogy az egyikben ilyen meg olyan ásvány van, a másikban másféle ásvány, egyszerűen minden ásvány megtalálható a földben. Mondjatok ásványokat, gyermekek! Az utcát mivel kövezték ki? A konyhasó is ásvány. De ásvány a pala is, amelyet a háztetőkön látunk. Szinte magunk is elámulunk, mennyi mindent láttak azok a tudós urak ott fenn, a fővárosi talajkutató intézetben a mi földünkben. De valamit mégsem vettek észre még a legnagyobb nagyítóval sem! Én azonban látom nagyító üveg nélkül is! Tudjátok-e, mi az? Bizony a föld nemcsak elmállott ásványokból áll, van abban valami, ami szentté teszi a mi számunkra. Ez a mi földünk például tele van ezer esztendőn át ráhullott magyar vérrrel, magyar könnyel, magyar veritékkel. Hallottátok már bizonyosan, hogy őseink ezer év óta itt élnek ezen a földön. Hány csatában hullott a vérük erre a földre! Gondolom, nincsen a mi földünknek egy porszeme sem, amelyet nem áztatott volna magyar vér. Azért terem a mi földünkön annyi piros virág... De tele van ez a mi drága földünk magyar könnyekkel is. Hányszor dulta fel ellenség ezt a szép hazát! Hányszor üldözték a magyart s ilyenkor itt sirta ki magát igazán a mezőn, ahol senki sem látta, csak a levegőégben éneklő pacsirta... meg áldott földanyánk... Bizony, gyermekek, talán több magyar könny áztatta e földet már, mint vércsepp... Azért nyílik ezen a földön annyi fehér virág... És van ebben a mi magyar földünkben magyar verejték is bőven. Amikor elmúlt a harci zaj, újra megfogta az eke szarvát a magyar s turta a földet reggeltől késő estig, tavasszal, nyáron, ősszel. Perzselhette a nap tüze, verejtékezhettek a homloka, sürgős volt a munka, hát csak dolgozott tovább. Kellott a mindennapi kenyér a családnak, az éhes gyermekeknek, a holnap magyarjainak! Bizony, gyermekek, ezért van annyi zöld a mi háttárunkban: a magyar veritéktől. Hát látjátok, gyermekek, ezt nem látták meg még ott, abban a földkutató intézetben

sem. Nem is látja meg ezt a mi földünkben senki más, csak aki itt él, ezen a földön verejtékezik, rajta zokog s ha kell, érte ontja piros magyar véré!t!

És van ebben a magyar földben még valami: őseinknek szent pora. Mindnyájan porból lettünk, porrá leszünk. Porból lett a testünk, porrá lesz, ha visszakerülünk az édes anyaföldre. Őseink pora táplál: ezért szent minden falat kenyér, amit megeszünk! Hát ezért szereti, szinte imádja a magyar ember a földet. Tudjátok-e most már, miből lett a föld? Ne felejtsetek ezt el soha, soha, ha rajta dolgoztok, ha rajta jártok, gyermekeim!

III. Összefoglalás. a) Elmélyítés. Miért szent ez a föld nekünk? Mit ad földanyánk? Ki táplálja a növényeket? Honnan kapjuk ásványainkat? Meg tudnánk-e lenni a föld ajándékai nélkül? Amikor a magyar földre léptek, adjatok hálát a jó Istennek, hogy magyarok lehettetek!

Elmondok most nektek egy történetet.

Tudjátok jól, hogy husz évi raboskodás után végre felszabadultak a cseh uralom alatt élő magyar testvéreink. Nem mind, fájdalom, de legalább nagyrésze újra magyar-nak vallhatja magát. Emlékeztek még, mennyire vártuk őket?! Nem volt magyar, aki nem számlálta volna a napokat, órákat, percekét, amikor megtudtuk, hogy felszabadulnak! Szem nem maradt szárazon, amikor a magyar vitéz honvédek átlépték a husz évig bennünket, testvéreket elválasztó trianoni határt s átölelhatték egymást, egymás nyakába borulva, sirva, kacagva a boldogságtól.

Az egyik délután én is a rádió mellett ültem s hallgattam a helyszíni közvetítést magyar honvédeink Dunán való átkeléséről. Magam előtt láttam a Dunát, amely évszázadokon át a mi folyónk volt; amely husz évig mégis elválasztott bennünket, magyarokat egymástól. Láttam most is, mint iveli át a kék vizet egy hirtelenében épített hid, hogy soha többé el ne eressze a két partot egymástól. Egyszer azt hallom, a hidon átjön két párkányi magyar, hogy üdvözlje a felszabadító magyar honvédeket. A rádió bemondója eddig lelkesen magyarázta a látottakat, szinte mi is magunk elé képzeljük a történeteket, amikor ezt mondja:

— Éppen most jött át két párkányi magyar a hidon... Ünnepi ruhába vannak öltözve... nemzetiszínű szalag a keblükön... a szemükben leirhatatlan öröm, boldogság... Most értek át a régi magyar oldalra... letérdeinelnek... azután leborulnak s megcsókolják a magyar földet... mint rég elszakadt gyermek az édesanyját, akit husz évi távollét után most viszontláthatnak s megcsókolhatnak...

A rádióbemondó szava zokogásba fulladt s azt hiszem, nem maradt magyar szem szárazon sehol, ahol ezt a

rádióközvetítést hallották...

Gyermekeim, hallottátok. A rabságból felszabadult magyarok megcsókolták azt a földet, amelyre először ért a lábuk, amely már magyar volt... Visszatértek, hazajöttek, mint gyermek elszakított édesanyjához... Azzal a csókkal mindnyájunkat megcsókoltak, akik e magyar föld porából lettünk...

Szeressétek ezt a földet!

b) Akaratra indítások. Gondoltatok-e már erre, amikor a mezőn jártok, gyermekeim? Hát ezentul szent legyen nektek minden magyar rög, mert tudjátok meg, minden magyar porszemben magyarok vére, könnye, veritéke van, amelyet értünk ontottak őseink. A réten nyíló kis virág az ő áldott poraiból fakadt... És ha még egyszer jönne valaki, aki rá akarna lépni erre a nekünk szent földre, tegyetek úgy, mint őseitek tettek, boruljatok le rá, csókoljátok meg, mint édesanyátokat, s ha kell, hát éltetek árán is védjétek meg, mert számon kérik tőletek is majdan a későunokák: hová tettétek ezt a földet?!

Megigéritek ezt, gyermekek!?

Áldjon meg érte a Magyarok Istene Benneteket!

Természeti és gazdasági ismeretek

III. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Megjöttek a gólyák!

Nevelési cél: A magyar ember madárszeretete.

Szemléltetés: Kirándulás a határban: mit láttunk a mocsár vidékén? A gólya tulajdonságai. Szelid gólya vagy képszemléltetés.

Megfigyelésre utalás: Hogyan halászik a gólya?

VÁZLAT.

- I. Előkészítés. a) Számonkérés. A ház körül élő madarakról tanultak összefoglalása.
- b) Ráhangolás. Gólya, gólya, gilice!
- c) Célkitűzés.
- II. Tárgyalás. a) Megjöttek a gólyák!
- b) A gólyaszülők gondossága.
- c) Mit ebédelnek a gólyák?
- d) Hogyan vadászik a gólya?
- e) Haszna-kára.
- f) Rokonsága.
- g) Elmélyítés.

- III. Begyakorlás. a) Összefoglalás.
b) Megfigyelésre utalás.

TANÍTÁS.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A ház körül élő madarokról tanultak felujtása. Milyen madarak élnek házuk táján? (Veréb, fecske, cinke stb). Mit tudunk róluk? Mivel táplálkoznak? Miért szereti az ember a fecskét, cinkét? Mi a fő táplálékuk? Különösen hol szereti munkájukat az ember? (A gyümölcsösben). Hogyan gondoskodunk róluk télen? (Madáretető, madárvédelem).

b) Ráhangolás. (Gárdonyi Géza: Falusi élet c. műve után). A napokban nagy öröme volt a mi községünknek, kedves vendége érkezett. Megjöttek a gólyák! Az első gólyapár hozta meg a hírt, hogy itt van a kikelet! Nyakukat és lábukat hosszasan elnyujtva, lassan, méltósággal keringtek a magasban. Egyre alább-alább ereszkedtek, majd leszálltak egyenesen fészükre, amelyett itt hagytak az ősszel. Mindenki a tenyerét a szeméhez tartva nézte őket. A gólyapár lengő ugrásokkal járkált ide-oda a fészkek körül. Mintha azt vizsgálták volna, nem rongálódott-e meg a télen fészük, nincs-e valami javítani való rajta. Ugy látszik, nem volt. És míg a gólyák fészüknek örülve ugráltak a háztetőn, a gyerekek lenn az udvaron féllábon táncolva énekelték:

Gólya, gólya, gilice!
Mitől véres a lábad?
Török gyerek megvágta,
Magyar gyerek gyógyítja.

A faluban mintha ünnep lett volna. Még az öreg nagyszakállu, vak koldusunk is megállt a kocsiút közepén. Nyugodt és méltóságos arcával a gólya felé fordult, kezét a füléhez emelte, hogy jobban hallja a kelepelését.

c) Szeretnétek-e jobban megismerkedni a gólyával? Akkor ma a gólyáról beszélgetünk.

II. Tárgyalás. a) Megjöttek a gólyák! Honnan jöttek, mit gondoltok? Messze délről. Dehát miért mentek el tőlünk? Télen nincs kenyere a gólyamadárnak nálunk. Hóval terítve a határ, s az ő vadászterülete, a tó és a nádas jéggel borított. Ugyan mit találna a fagyos havon. Ezért mikor a tél lehelletét megérzik, fölkerelkednek a gólyák is a többi vándormadárral, s délibb, melegebb vidékre költöznek. (Költöző madarak). De azért nem lesznek hűtlenek sem. Amint kitavasodik s a gólyák messzi hazájukban megérzik, hogy itt, a Tisza mentén serked már a fű, megindult a nádas élete, utrakelnek s a mi nagy örömünkre egyszer csak beállitanak. Elfoglalják régi fész-

küket. Egyszeriben otthon érzik magukat. Mert ha el is hagy-nak bennünket télire, azért mégis csak itt érzik ők magukat itthon!

b) A gólyaszülők gondossága. Aztán milyen önfeláldozóak a gólyaszülők! Láttátok-e már, hogy amikor a gólyamama le- rakta nagy fehér tojásait, milyen gondosan vigyáznak rá. Fészkü- ket ilyenkor sohasem hagyják őrizetlenül. Ugyan miért, mit gon- doltok? Ha a gólyamama elszáll valami jó falatért a szomszéd nádasba, akkor azidőre gólyapapa foglalja el helyét a tojások- kon. Bizony, gyermekek, a gólyapár jó példát mutat a szülői gondoskodásban és türelmességben. Láttátok-e már kikelt gó- lyát? Ugy-e milyen ügyetlenek s milyen sokáig maradnak fész- kükben. Hej, van is dolga ilyenkor a jó gólyaszülőknek! Ne- kik kell táplálniok az örökké éhes gólyafiakat! Étvágyat kaphat- nátok tőlük, olyan nagyszerűen falatoznak! S még hozzá nem is válogatnak: minden jó, amit szüleik elébük, illetve csőrükbe tesznek.

c) Mit ebédelnek a gólyák? Hát bizony, ha ti ezt egyszer meglátnátok, azt hiszem elmenne a kedvetek az ő ebédjüktől. Dehát a gyermekek között is van ám, aki nem olyan váloga- tós! A gólyák mindenféle apró állatot megesznek, amit a föl- dőn s vízben találnak. De legjobb csemegéjük mégis a béka, kigyó, meg a hal. Mindezt pedig legtöbbször vizet mellett ta- lálják, éppen ezért csak ott telepszik meg a gólya is, ahol ál- lóvizet talál. Még a mérges viperától sem irtóznak, nem árt nekik a kigyóméreg. De a rétre és mezőre is ellátogatnak a gólyák, ahol nem vetik meg a jó egérhust, sőt a bogárféléket sem.

d) Kisérjük most el a gólyát s lessük meg, hogyan vadá- szik! Mivel a béka rendszeren vízben tanyázik, bizony gólyáék- nak is utána kell menni a zsákmánynak. Nagyszerű hasznát látják ezért hosszú, vékony lábuknak, amelyen toll sincsen. Ha aztán megnézzük a gólya lábát, még mást is látunk rajta. (Szemléltetés).

Négy ujja van, ezek közül három előre, a negyedik meg hátrafelé áll. Az előre néző lábujjak között valami vékony bőr- hártát is látunk. Hát ez miért van, mit gondoltok? Hol jár a gólya, mikor táplálékát szerzi? Ki volt már közületek a tó vizé- ben? Miért nem süllyedtél le a parti homokba? Milyen a talpad? (Széles). A gólyának nincs ilyen széles talpa, s ha a három ujja között nem volna ez a bőrhártya, bizony azok a vékony lábai úgy belesüppednének az iszapba, hogy elég munka vol- na neki onnan kihuzgálni őket, de viszont addigra béka koma is megugrana ám! Mire való hát a gólya lábán a bőrhártya? (Hogy az iszapban el ne merüljön). Más madárnak is van ilyen hosszú lába? Mindazon madaraknak, amelyek vízben jár- nak s onnan szerzik táplálékukat, hosszú, a víz gázlására al- kalmas lábuk van. (Géme, kócsagok).

De más jó fegyvere is van ám a gólyának, aminek nagy hasznát veszi vadászás közben! Mivel fogja el áldozatait? Mit gondoltok, ha csak olyan rövid csőre lenne a gólyának is, mint a fecskének, vagy a verébnek, el tudná-e fogni könnyen a vízben élő békákat, kigyókat? Nem ám! Erre való hosszú, hegyes csőre. Csőre pedig nagyon erős, a széle olyan éles, mint a kés, ezzel tudja megfogni a sikamlós békát, kigyót és halat is! Ezt a két — alsó és felső — csőrét ütögeti össze, amikor kelepel. (Alsó káva, felső káva). Látjuk tehát, hogy egész teste a vízben való gázolásra idomult, ezért hosszúak lábai, ezért van lábujjai között bőrhártya, ezért oly hosszú a csőre is. Látjátok, a Teremtő minden teremtményt felruházott olyan fegyverekkel, amelyek életmódjához valók s amelyek segítségével meg tudnak élni, védekezni ellenségeik ellen.

Mivel a gólya nagy, erős madár, nálunk kevés az ellensége. Ezért nincs szüksége arra, mint más állatnak, hogy környezete színét vegye föl magára. Szárnytollai feketék, csőre és lábai pirosak, tollruhája pedig fehér. (Táblai rajz).

Csőrén kívül hosszú nyaka is nagy segítségére van vadászás közben. Láttátok már vadászni gólyáékat? Órákhosszat álldogálnak fellábon a víz partján mozdulatlanul, mignem valami alkalmas zsákmány kínálkozik, amit aztán villámgyorsan: zsupsz! elkapnak. Hosszu testrészei meglehetősen hátráltatják repülését, ilyenkor a fejét mereven előre, lábait pedig hátrafelé kell tartania. Lábaival kormányozza röptét, ezek pótolják némileg farka rövidségét.

e) Haszna-kára. Azzal, hogy a kártékony rovarokat, állatokat pusztítja, nagy hasznára van az embernek. Nagy szárazság idején azonban nem válogat prédájában s ilyenkor sok hasznos állatot is elpusztít, kirabolja a földön tanyázó madarak (pacsirta, fürj, fogoly) fészket is ölkelme, elfogdossa a mézelő méheket, sőt még a nyulfiókákat is megöli. De nem veti meg a halastavak vidékét sem, ott meg a halakat és a rovarrevő békákat pusztítja, amivel bizony nagy károkat csinál az embernek. Általában inkább kártevőnek mondhatnánk, de sáskajárás idején a sáskák fogdosásával jóvá teszi, amit ártott. A gólya tehát részint kártékony, részint hasznos madár.

f) Rokonsága gazdag s mind olyan „nagy-lábon“ él, mint a gólya. A mi fehér gólyánkon kívül hazánkban itt-ott fekete gólya is fészkel, de ez sohasem keresi fel az ember hajlékát. Legközelebbi rokonai a gémeek. Ezek között legszebb a hófehér nemes kócsag. Vállának disztolla igen szép és értékes. (Szemléltetés). Ezért ősidők óta vadásszák. Hazánkban már csak néhány kócsag-család él a Kis-Balatonban. Legnagyobb gázlónk a hamvasszürke, feketefejiű daru. Költözéskor V-betű alakú sorban repülnek akár a vadludak, hogy a levegőt könnyebben hasithassák. A nép is jól ismeri és dalába foglalja, hogy

Magasan repül a daru,
Szépen szól.

g) Elmélyítés. Mondottuk már, hogy a gólya télire elköltözik hazánkból messze, Afrikába, annak is déli részére, ahol a téli hónapokban is talál magának táplálékot, amikor nálunk a kigyók és békák, stb. még megdermedve alusznak. Utjában igen magasan repül. Tavasszal megint visszatér hozzánk, fölkeresi régi fészket, kijavítja, rendbehozza.

A gólya könnyen megszeli: a házbeliéket megismeri. Fogságában a növényi táplálékot is megeszi.

Azt, amit a gólyáról tudunk, sok szép költeményben megírták a költők is. Alig van madár, amelyről annyi sok vers szólna, mint a gólyáról. Ti is ismeritek már Petőfi Sándort, aki így írt róla:

Sokféle a madár, s egyik ezt, a másik azt
Leginkább kedveli,
Ezt ékesszólása, amazt pedig tarka
Tolla kedvelteti.
Kit én választottam, a dal-mesterséghez
Nem ért az a madár,
S egyszerű, mint magam... félig feketében,
Félig fehérben jár.

Nekem valamennyi között legkedvesebb
Madaram a gólya,
Édes szülőföldem, a drága szép Alföld
Hüségese lakója.
Tán azért szeretem annyira, mert vele
Együtt növekedtem;
Még mikor bölcsőmben sirtam, ő már akkor
Kelepelt fölöttem.

Vele töltöttem a gyermekestendőket.
Komoly fiu valék.
Míg társaim a hazatérő tehéncsordát
Estenkint kergeték:
Én udvarunkon a nádkup oldalánál
Húztam meg magamat,
S némán szemléltem a szárnyokat próbáló
Kis gólyafiakat.

...Szomorodott szívvel láttam gyülekezni,
Midőn távozanak;
Miként most eltűnő ifjúságom után,
Ugy néztem utánok,

S milyen bus látvány volt a házak tetején
 A sok üres fészek...
 Mikor tél multával fehér hó-subáját
 A föld levetette,
 S virággal zsinorzott sötétzöld dolmányát
 Ölté föl helyette:
 Akkor az én lelkem is felöltözék uj,
 Ünnepi ruhába,
 S gólya-várni néha elballagtam egész
 A szomszéd határba.

...Mostan is kedvelem és úgy tekintem én
 A gólyamadarat,
 Mint egyetlen valót, mely egy átalmodott
 Szebb korból fönmaradt.
 Megérkezésedet még mostan is minden
 Esztendőben várom,
 S kívánok szerencsés utat, ha távozol,
 Legrégibb barátom!

(Petőfi: A gólya).

III. Begyakorlás. a) Összefoglalás. Vázlat szerint, vezérszavak a táblára.

b) Megfigyelésre utalás. Figyeljék meg a házuk közelében élő gólyacsálád életét. Hogyan költik fiókáikat? Mivel etetik őket? Hogyan halászik a gólya? Mikor jön vissza hozzánk, mikor megy el tőlünk? Mit csinálnak elbucsuzásukkor? (Magasan keringenek a falu fölött = tisztelet körök).

Alkalmazásul fogalmazást íratunk a gólyáról.

Természeti és gazdasági ismeretek

IV. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Ültessünk fát!

Nevelési cél: A gyümölcsfák megszerettetése, a faültetés.

Szemléltetés: Faültetés az iskola udvarán.

Megfigyelésre utalás: Milyen haszná van a gyümölcsfának? Hogyan ültetik a fát?

VÁZLAT.

- I. Előkészítés. a) Érdeklődés-keltés. Miért jöttünk ki most, az udvarba? (A tanulók látják az előkészületeket).
- b) Ráhangolás. Milyen szép dolog a gyümölcsöskert ilyenkor!

- c) Célkitűzés: Ültessünk fát!
- II. Tárgyalás. a) Mit mesél a mi gyümölcsfánk? Hogy jutott ide?
 b) Gyümölcsfánk elültetése.
 c) Hogyan ápoljuk gyümölcsfáinkat?
 d) A gyümölcsfák ellenségei.
 e) Szeressük a fákat!
- III. Összefoglalás. a) A látottak és hallottak összefoglalása.
 b) Megfigyelésre utalás.
 c) Alkalmazás.

TANÍTÁS.

I. Előkészítés. a) Érdeklődés-keltés. Miért jöttünk ki most az udvarba?

Látom arcotokon, kíváncsiak vagytok, miért jöttünk ki az udvarba? De még jobban felkelti kíváncsiságtokat az, hogy olyat láttok itt most, amit máskor nem láttatok. Ki ismeri ezeket az ittlévő dolgokat? Mi ez? (Egy gyümölcsfacsemete). És ez? (Ásó, lapát, gereblye). Hát ezt ki ismeri? (Metszőolló.) Mit láttok még itt? (Locsoló stb.) Mit gondoltok hát, mi készül itten? (Faültetés). Eltaláltatok. Iskolánk udvara gazdagabb lesz egy gyümölcsfával! Ez ezentul mindnyájunké lesz! Közösen ültetjük el kedves kis vendégünket, szeretettel fogadjuk, szeretettel viseljük gondját is, remélem, ti is így gondoltok?

b) Ráhangelés. Akkor hát ne is időzzünk annyit, kezdjünk hozzá a munkához. Még csak azt akarom mondani, hogy az ember egyik legegészségesebb foglalkozása a gyümölcsfakertészkedés. Láttátok otthon, a gyümölcsöskertet? Van-e szebb látvány ilyenkor, tavasszal a virágban álló gyümölcsöskertnél! Az ember azt sem tudja, melyiket nézze, melyikben gyönyörködjék, melyiket csodálja! Mintha megannyi szép kis menyasszony állna a kertünkben sorban! És valóban, olyan a kert főútja, mint egy diszes nászmenet, elől a menyasszony, utána a nyoszolyólányok, kiki a párjával. Milyen elragadó az a kedveség, ahogy ezek a fák most felöltöztek virágos ruhájukba! Az egyik rózsaszín, a másik fehér, a harmadik még sem mondható színű pompás ruhába öltözött. Bizonyosan ünnep ez nekik, de nekünk is azzá teszik a tavaszt, különösen a fák virágzásának napjait! Én nem tudom, ti is úgy vagytok-e vele, de ha én ilyenkor a kertünkbe lépek, úgy érzem magam, mintha templomban volnék valami szép esküvőn. A szívem is hangosabban dobog, s mindig elnedvesedik a szemem a boldogságtól. De még az orgonaszó sem hiányzik belőle. Ott vannak a mi kedves kis barátaink, a madarak, egyik jobban fujja a maga szép nótáját, mint a másik. Ha behunyom a szemem, azt kell hinnem, hogy csakugyan templomban járok s önkénytelenül is letérdelek, hogy hálát adjak az Urnak, akinek dicséreté-

re borultak virágba a fák, a mezők, s akinek atyai jóságát dicserik szívbőljövő dalukkal a kis madárkák is. De szép is ez a világ, édes Istenem! El sem tudnánk képzelni fák nélkül! De nini! most jut eszembe, hogy nekünk most kedves kis fa-vendégünket kell fogadnunk s helyére ültetnünk!

c) Most hát ültessük el a mi kis vendégünket! Ültessünk fát!

II. Tárgyalás. a) Mit mesél a mi gyümölcsfánk? Hogyan jutott ide? Ha kedves vendégünk érkezett, bizonyára ti is hallottátok már jó szüleitektől, azt kérdezik meg tőlük először is, hogyan utaztak, hogy s mint kerültek ide? Fáradtak-e, éhesek-e, szomjasak-e? Kérdezzük meg hát mi is most kedves kis fa-vendégünket, mit csinált eddig, mesélje el élete eddigi történetét, hogy jobban megismerve mégjobban szerethessük s kedvében járassunk. Mondja el mit szeret, mit nem, hogy semmi kívánsága se maradjon kielégítetlenül! Most jut azonban eszembe, hogy ti még nem tudtok a fák nyelvén beszélni. Én már felnőtt vagyok, megtanultam, így hát én beszélek veletek s elmondom nektek, mit mondott kis vendégünk. Jó lesz, gyermekek?

A mi vendég-fánk azt mondja, hogy régen ő is olyan kis magvacska volt, mint abban az almában láttatok, amelyet most Pista evett a tízperces szünetben. Egyszer aztán valami meleg ágyba dobták. Körülnézett, hát azt vette észre, hogy az a meleg ágy a föld, párnája, paplanja olyan meleg, hogy ott bizony elnyomta az álom és elaludt. Egyszer aztán valami édes melegséget érzett a szívében. Ébredezni kezdett, nyújtózkodott, felnyitotta szemeit s mit látott? Egy gyönyörű szép aranytányért fenn az égen. Ez az aranytányér olyan melegséget záporozott rá, hogy maga sem tudta hogyan, miként, növekedni kezdett. Csakhamar azonban észrevette azt is, amikor már kibújhatott a földből, hogy nem egyedül van, szép sorban ott álltak társai is, ugyanolyan kis facsemeték, mint ő. Azok is éppenugy nőttek, növekedtek, erősödtek vele együtt. Ez volt a faiskola. Hogyan, kérdezhetné közületek valaki, hát a fák is iskolába járnak? Igen bizony, ott tanulnak meg szépen állni, viselkedni, ott ismerik meg a jó Isten szép világát s ott tanulják meg azt, hogy mi a kötelességük. Innen aztán, amikor már elég erős volt, kivették s elhozták ide, ebbe az iskolába.

b) Gyümölcsfánk elültetése. Most megköszönjük szépen kis vendégünk elbeszélését s tegyük azonnal kényelembe, ahogy a vendéget illik ilyen nagy út után. Ültessük el a mi kis fánkat! De hogyan is fogjunk munkához? Talán legjobb lesz, ha őtőle magától kérdezzük meg, hogyan szeretne megpihenni?

Mivel én már több ilyen kis fával beszéltem, talán meg sem kérdezem, hanem elmondom nektek, mit szeret s hogyan szeret pihenni az ilyen kis gyümölcsfa.

A gyümölcsfa-csemeték ültetését ősszel vagy tavasszal végezhetjük. Melegebb vidékeken és laza talajban (pl. homok) az őszi, hidegebb helyeken és kötött talajban (agyag) a tavaszi ültetés a jobb. Mivel nálunk nehéz, kötött a talaj, azért ültetjük ki most, tavasszal. Ősszel a levélhulláskor, tavasszal pedig még rügyfakadás előtt kell ültetni. Tehát mindig csak akkor, mikor a fa még alszik, vagyis amikor a fában még szünetel a nedvkeringés. A kihajtott fát nem lehet átültetni, mert a rajta levő leveleken annyi vizet párologtat el, amennyit új helyén a gyökerekkel nem tud felvenni és így elszárad.

Mielőtt a kis fát kiültetnénk helyére, első dolgunk az, hogy a helyét jól előkészítsük. Ezért arra a helyre, ahová a fát ültetni fogjuk, egy 100—120 cm átmérőjű és 60—100 cm mélységű gödröt ásunk. (Szemléltetés). Ennek az ásásnak is van azonban egy fontos sajátossága! Amikor a gödröt ássuk, a felső talajt a gödör egyik, az alsót pedig a másik oldalára tesszük, hogy most majd, amikor elültetjük, ezt a táplálóanyagokban gazdag felsőtalajt tegyük a gödör aljára, az alsótalajt pedig, amely táplálékban szegényebb, felülre, ahol idővel elmállhat.

Most pedig ezzel a metszőollóval visszavágjuk a kis fa gyökereit, hogy a megsérült gyökérzetét eltávolítsuk, másrészt pedig hogy lehetővé tegyük a friss metszési lapon az apró gyökerek fejlődését. Ha nagy a fa koronája (szemléltetés), akkor azt is visszavágjuk. Ezt azért tesszük, hogy az ültetés után első évben kevesebb levele legyen, mivel új helyén gyökerei még ismeretlenek, nem tudnak annyi vizet felkutatni a földben, amennyire a sok levélnek szüksége volna. Ha pedig minden rügye megmaradna, akkor oly sok vizet párologtatna el a levelein át, hogy azt a gyökérzet nem tudná pótolni s a kis fa elszáradna.

Mikor ezzel készen vagyunk, a gödörbe állítjuk a fát (szemléltetés), valaki tartsa egyenesen, nehogy ferdén ültessük, majd annyi földet teszünk a kiásott felső talajból a gödörbe, hogy az erre állított kis fa éppen olyan mélyen kerüljön a földbe, mint amilyen mélyen eddig volt. Ez meglátszik a fa törzsen is. A kis fa elhelyezése előtt a gödör északi felében beállítjuk a karót is. (Szemléltetés). Ez védelmezi meg majd kis vendégünket a szél által való eltörés vagy kidöntés ellen. A karónak azonban csak a fa koronájáig szabad érni, hogy a fa ágait ne sértse, amikor azt a szél mozgatja. Most a gödörbe állított fát, amíg a földet gyökereire hányjuk, folytonosan gyengén rázogatójuk, hogy a földrészecskék a gyökerek közé mindenüvé eljussanak és így a fa gyökérzete a földdel mindenütt érintkezzék. De hogy még biztosabbak legyünk, többször locsoljuk meg jól a gödörbe dobált földet, hogy így iszapolással juttassuk gyökereihez a földet. A beültetett fa tövére is öntünk vi-

zet, mégpedig annyit, amennyit a föld magába fogad.

Most már készen is volnánk, de kis vendégünk környékét mégis illik rendbehozni. Azért a töve körül a gödröt szélességében csináljuk tányérformára, hogy az esővíz a fa tövéhez folyjék. Én tudom, hogy ti most nagyon szeretitek kis vendégünket, de hogy ne érje bántódás akkor sem, ha már elfeledkeztek róla, fűzfavesszővel hozzákötöm a fa törzsét a karóhoz. Nézzétek csak, hogyan kötöm meg? (Nyolcas alakban, mert így megakadályozzuk azt, hogy a fa és karó egymáshoz érjenek).

c) Hogyan ápoljuk gyümölcsfáinkat?

Mindnyájan tudjátok azonban, hogy nem elég ám csak szeretettel fogadni vendégünket, hanem mindig gondját kell viselnünk, amíg itt van nálunk. Kis fánkat is ápolnunk kell ezután is. Legfőbb gondunk most az legyen, hogy kis fánk megeregedését biztosítsuk. Mert a levelek és hajtások megjelenése még nem jelenti azt, hogy kis vendégünk most már biztosan megél. Arról kell tehát gondoskodnunk, hogy földjében meg legyen a kellő mennyiségű víz. Ezt kell bőven öntenünk a tövéhez, mert ha csak keveset öntünk, a föld felső része átnevedesedik ugyan, de a gyökerek nem kapnak belőle semmit sem. Annyi vizet kell tehát a fa tövéhez öntenünk, amennyit a föld bevesz. Mikor kezdjük az öntözést? Mihelyt kis fánk levelei lankadni kezdenek. De van még egy dolog, amire vigyáznunk kell. A nedvesség csak akkor juthat le a gyökerekhez és csak akkor marad meg a földben, ha ez laza. Ezért folytonos mély kapálással kell a földet körülötte lazán tartanunk. Ha azután sikerült az idén kis vendégünk megmaradását biztosítanunk, akkor jövőre törzse és koronája ápolására tanítalak meg benneteket.

d) A gyümölcsfák ellenségei.

Kis vendégünknek azonban rengeteg ellensége van. Nem azért, mintha magára haragitotta volna őket, hanem ezért, mert sok állat szereti a fiatal facsemete husát, belső részeit, leveleit. Ilyen ellensége például a kis fának a cserebogár, amelynek pajorja a földben él és kis fánk gyökérzetével táplálkozik, míg a kifejlett bogarak leveleinek esnek neki s ha nagyon elszaporodnak, teljesen lekopasztják fáinkat. Védekezni úgy tudunk ellenük, hogy irtjuk őket. Másik ellensége a fának a szu, amelynek igen sok fajtája él. Ezek különösen az öregebb fákat pusztítják, azoknak is a belsejét. Ugy védekezünk ellenük, hogy a fiatal fa szuvas ágait levágjuk és a sebeket kifótt kátránnyal bekenjük. (Szemléltetés). Kárt tesznek a fákban a farrágó pillék is. Ezeket arról vesszük észre, hogy a fa alatt fűrészpor-szerű hulladékot találunk. Különösen az almafát szeretik. Ugy védekezünk ellenük, hogy a lyukakba vékony drótot dugunk s ezzel elpusztítjuk őket. Igen nagy ellenségei az alma-

fának a pajzstetük, ezek a fiatalabb gallyakat szivják, máskor a levelek nedvét szürcsölik s nagy károkat okoznak a gyümölcsösben. Ezért úgy védekezünk ellenük, hogy a fán található barna, sárgás vagy lilaszínű göböket télen a gallyakról lekaparjuk s helyüket petróleummal bekenjük. Valamennyi között legnagyobb ellensége az almafának a vértetű, amelyet különösen a fa naptól, esőtől, szélről védett oldalán találjuk. A vértetű ellen úgy védekezünk, hogy a már beteg fákat télen kivágjuk és eltüzeljük, a kevésbbé beteg fiatal fák sebeit késsel kitisztítjuk, majd bekenjük 2—3 órán át főzött kátránnyal.

Más ellenségei a fáknak azok zöld hajtásait és a leveleket bántják s teszik tönkre. Ilyenek a cserebogarak, a szőlő eszelény vagy szivaros bogár (szemléltetés), a galagonyalepke, a sárgafarkú pille, a gyűrűspille, a téli araszó pillék, a pókháló molyok, a recés körtepoloskák, a körteatkák, a levéltetvek. Ezek ellen is védeni kell a fiatal fát.

Vannak azután a gyümölcsfáknak olyan ellenségei, amelyek azok rügyeit, virágait pusztítják. Ilyenek a rügy- és bimbólikasztó-bogár. Úgy védekezhetünk ellenük, ha a bogarakat peterakás idején (októberben) lerázogatjuk a fáról a fa alá terített ponyvára s megsemmisítjük őket.

Vannak azután olyan haszontalan rovarok is, amelyek elészik előlünk a fák izletes gyümölcsét! Ilyenek az eszelények, az almamoly, a cseresznyelég, a darazsak.

De nem is mondom tovább, ebből is láthatjátok, kedves gyermekeim, mennyi ellensége van a gyümölcsfáknak. Ezért kell gondoznunk őket, hogy ezek a csunya férgek kárt ne tehessenek a mi kis vendégeinkben. Ha vigyázunk rájuk, védjük őket minden ellenség ellen, akkor lesznek igazán hálásak s megjutalmaznak izletes jó gyümölcsökkel.

e) Szeressük a fákat!

A természetszerető emberek sokszor mondják jogos haragjukban, hogy az erdőnek és fának az ember a legnagyobb ellensége. Kemény szavak ezek, de ha elgondolkozunk egy kissé, bizony bevallhatjuk magunknak, hogy igazak is. Rászolgált az ember a korholásra, de nem azért, mert a természet által ingyen adott kincset, a fát használja, hanem azért, mert nem gondoskodik arról, hogy az általa kiirtott fákat újjal pótolja és a meglévőket megóvja és gondozza.

A fák hasznosak az élőknak, mert a tartózkodást közelükben kellemessé teszik. A levegőt tisztítják, a szárazságot mérsékelik, csökkentik a forróságot, virágaik illatával elárasztják az őket körülvevő helyeket, termésükkel embernek, állatnak táplálékot nyújtanak és ha előregedtek, vagy bizonyos kort elértek, fájukkal használnak az embernek.

De megőrzik a fák az elhaltak emlékét is. Ki nem hallott még közületek a diósgyőri mogyorófáról, melyet 600 éves-

nek tart a hagyomány és melynek embervastagságu törzsét és közel 20 méter átmérőjű koronáját kegyelettel gondozzák, nehogy kár essék benne. Ott van Kenese mellett az akarattyai szilfa, melynek terjedelmes koronája alatt állítólag 1532-ben országgyűlést tartottak. Ma is megvan a zborói hét hársfa, melynek árnyékában II. Rákóczi Ferenc dolgozott és pihent és mennyi időn át zarándokoltak a pestiek a svábhegyi öreg bükk-fához, a Normafához, míg egy villámcsapás el nem pusztította.

Vannak községek, ahol a hősi halottak emlékét őrzik az ültetett fák. A világháboruban elesett hősök mindegyike emlékére egy-egy fát ültettek, nevüket rájegyezték a fára s azok a fák e hősi halottak emlékezetét őrzik kegyelettel. Így ápolhatjuk a fákban a múlt emlékét és adhatunk a fákban utódainknak évek hosszú során át megmaradó emléket; fákon keresztül üzenhetünk az utáunk jövő nemzedékeknek, hogy gondoltunk rájuk. Így kapcsolódik a fákban a múlt emléke a jövővel és mindkettő a jelennek.

Ültessünk fákat s gondozzuk a meglévőket! De nemcsak a magunk földjén, kertünkben és udvarunkon, hanem törekedjünk minden erőnkkel arra, hogy a közterületek: utcásorok, temetők, kopár helyek és legelők közös erővel befásíttassanak. Mennyivel szebb lesz a község, ha széles utcáit fasorok szegélyezik, mennyivel egészségesebb lesz az ottlakás. Milyen fel-emelő hatása lesz reánk, mikor a temetőben szereteteink sírját felkeressük, ha ott az égbetörő fák között járhatunk. És mennyi megnyugvás tölthet el bennünket, ha tudjuk, hogy a fák ültetésével a jövő számára haszonnal dolgoztunk.

Ültessünk fákat!

III. Összefoglalás. a) A látottak és hallottak összefoglalása.

b) Megfigyelésre utalás. Mi haszna van a gyümölcsfáknak? Hogyan ültetik a fákat?

c) Alkalmazás. A tanulók ültessenek egy-egy fát s számoljanak be, hogy jártak el? Kinek vagy minek emlékére ültették fájukat?

Erdőirtás

Irtják az erdőt,
Az öreg erdőt.
Kopog a fejsze,
Zokog a táj:
De fáj, de fáj!
Öreg erdőnek
Mi volt a bűne?
Hisz még a nyáron
Zöld volt a színe,
Hűs volt az árnya,
Lakta madár
S kiirtják mégis . . .
De kár, de kár!

Irtott helyébe
Öreg erdőnek
Új fákat dugnak
S azok majd nőnek.
Századok múlva
Lesz itt majd újra
Lomb, árny, madár,
Hanem a régi
Szép öreg erdő,
Az soha már!
A nekem kedves,
Az oda már . . .
De kár, de kár!

Kozma Andor.

Természeti és gazdasági ismeretek

V.—VI. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Az erdőgazdálkodás.

Nevelési cél: A fa szeretetének felkeltése.

Szemléltetés: Különféle fa-fajták bemutatása.

Kapcsolás: Földrajz, történelem.

Megfigyelésre utalás: Figyeljék meg a határban levő erdő-
ségeket.

VAZLAT.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A gyümölcsfák tavaszi gondozása, faültetés.

b) Áthajlás. Séta az erdőben.

c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Az erdő jelentősége.

b) Az erdők felosztása.

c) Az erdőt alkotó fafajok.

d) Az erdők felújítása.

e) Az erdők felújítása mesterséges uton.

f) Az erdők gondozása.

g) Az erdők kitermelése.

h) Az erdő haszna.

III. Összefoglalás. a) Begyakorlás.

b) Megfigyelésre utalás, alkalmazás. Ültessünk fát!

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A gyümölcsfák tavaszi gondozása, faültetés.

Melyek a fák és cserjék részei? (Szár; törzs és oldalágak, ezek részei (nedvkeringés, kambium-réteg) rügyek (virág- és levélrügyek), gyümölcskalács stb.) Hogyan szaporítjuk a növényt rügyek útján? (Dugványozás.) Hogyan szaporítjuk a gyümölcsfákat? (Faiskola.) Mi az erősítő iskola? Milyen alanyokat és oltóvesszőt használunk az oltáshoz? Mikor oltunk és hogyan? (Az oltás módjai. Párosítás, nyelves párosítás, nyereg-lapozás, héjalóoltás, ékoltás. Szemzés.) Hogyan ápoljuk az oltványokat az oltás után? Hogyan neveljük a gyümölcsfaoltványok törzsét? Mi a koronanevelés? Hogyan történik? Hogyan és mikor ültetjük a gyümölcsfát?

b) Áthajlás. Szép a gyümölcsöskert, szinte el sem tudjuk nélküle képzelni a falusi házat. De nemcsak szépségéért, hanem nagy hasznáért is gondozzuk, ápoljuk a gyümölcsfákat. Vannak azonban másfajta fák is, amelyeket nem gyümölcsükkért termelünk. Ezek is nagy hasznot adnak az embernek s éppen úgy, mint mi, emberek nagy társaságban élnek! Hogy nevezzük azt a nagy facsoportot, amely községünk határában van? Különösen most jutottunk sok szép erdőséghez, hogy régen elszakított Felvidékünk egy részét visszakaptuk végre! Bár az igazi erdőségek, az erdők királyai még ott maradtak idegenben, a Kárpátok oldalain!

Az erdőnek külön világa van! Nem is érti meg az erdő életét, csak az, aki érti nyelvét s szereti a fákat, a magános csendet, a pázsitos tisztásokat, az erdő vadregényes képét, s az erdő titokzatos lakóit, a madarakat és a nagyobb állatokat! Életem legszebb óráit erdőkben töltöttem. Úgy éreztem magam, mint a templomban, közel a jó Istenhez! A mindennapi élet a hátam mögött maradt s valami kimondhatatlan érzés járta át lelkem. De azt hiszem, mindenki így van ezzel, ha egyszer belépett az erdőbe s átengedi magát e világ szépségeinek!

c) Célkitűzés. Keressük fel most ezt a titokzatos szép világot, ismerkedjünk meg az erdővel, s tekintsünk be annak hétköznapi életébe is.

II. Tárgyalás. a) Az erdő jelentősége.

Az erdőgazdaság a földmívelésnek egyik ága, melyben a földbirtokos a föld termő erejét a különféle célokra alkalmas fák termelésére használja fel. Az erdőnek sok haszna van. Elsősorban az erdők szolgáltatják jórészt az építkezéshez, gazdasági, ipari gépek és eszközök készítéséhez szükséges faanyagot és a tűzifát. De vegyi szerek s egyéb gyártmányok előállítására is alkalmas az erdők faanyaga. Ezenkívül sok u. n. mel-

TANÍTÁS.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A gyümölcsfák tavaszi gondozása, faültetés.

Melyek a fák és cserjék részei? (Szár; törzs és oldalágak, ezek részei (nedvkeringés, kambium-réteg) rügyek (virág- és levélrügyek), gyümölcskalács stb.) Hogyan szaporítjuk a növényt rügyek útján? (Dugványozás.) Hogyan szaporítjuk a gyümölcsfákat? (Faiskola.) Mi az erősítő iskola? Milyen alanyokat és oltóvesszőt használunk az oltáshoz? Mikor oltunk és hogyan? (Az oltás módjai. Párosítás, nyelves párosítás, nyereg-lapozás, héjaláoltás, ékoltás. Szemzés.) Hogyan ápoljuk az oltványokat az oltás után? Hogyan neveljük a gyümölcsfaoltványok törzsét? Mi a koronanevelés? Hogyan történik? Hogyan és mikor ültetjük a gyümölcsfát?

b) Áthajlás. Szép a gyümölcsöskert, szinte el sem tudjuk nélküle képzelni a falusi házat. De nemcsak szépségeért, hanem nagy hasznáért is gondozzuk, ápoljuk a gyümölcsfákat. Vannak azonban másfajta fák is, amelyeket nem gyümölcsükért termelünk. Ezek is nagy hasznat adnak az embernek éppen úgy, mint mi, emberek nagy társaságban élnek! Hogy nevezzük azt a nagy facsoportot, amely községünk határában van? Különösen most jutottunk sok szép erdőséghez, hogy réggen elszakított Felvidékünk egy részét visszakaptuk végre! Bár az igazi erdőségek, az erdők királyai még ott maradtak idegenben, a Kárpátok oldalain!

Az erdőnek külön világa van! Nem is érti meg az erdő életét, csak az, aki érti nyelvét s szereti a fákat, a magános csendet, a pázsitos tisztásokat, az erdő vadregényes képét, s az erdő titokzatos lakóit, a madarakat és a nagyobb állatokat! Életem legszebb óráit erdőkben töltöttem. Ugy éreztem magam, mint a templomban, közel a jó Istenhez! A mindennapi élet a hátam mögött maradt s valami kimondhatatlan érzés járta át lelkem. De azt hiszem, mindenki így van ezzel, ha egyszer belépett az erdőbe s átengedi magát e világ szépségeinek!

c) Célkitűzés. Keressük fel most ezt a titokzatos szép világot, ismerkedjünk meg az erdővel, s tekintsünk be annak hétköznapi életébe is.

II. Tárgyalás. a) Az erdő jelentősége.

Az erdőgazdaság a földmívelésnek egyik ága, melyben a földbirtokos a föld termő erejét a különféle célokra alkalmas fák termelésére használja fel. Az erdőnek sok haszna van. Elsősorban az erdők szolgáltatják jórészt az építkezéshez, gazdasági, ipari gépek és eszközök készítéséhez szükséges faanyagot és a tűzfát. De vegyi szerek s egyéb gyártmányok előállítására is alkalmas az erdők faanyaga. Ezenkívül sok u. n. mel-

Lékhasznót is nyújtanak: erdei almot, lombtakarmányt takarmányszük esztendőekben, korlátozott mértékben még legelőt is. Különböző gyümölcssei, magvai s a bőrgyártásnál nélkülözhetetlen cserkéreg is sok hasznót ad. Ahol az erdő alatt fekvő kőzetek alkalmasak, itt mész-, kavics-, kő- és homokbányák nyithatók. Az erdő és az abban levő vizek a vadászat és halászat útján hoznak hasznót. Vannak végül olyan területek, amelyek más mezőgazdasági művelésre alkalmatlanok, ellenben beerdősítve nagyon jól hasznosíthatók. Ilyenek a vízmosásos és futóhomok területek s a meredek hegyoldalak.

Ezekon kívül az erdők más hasznót is hoznak. Mérsékelik a hegyekről lerohanó vizek káros hatásait. Felfogják a rónákon végig száguldó szeleket, mérsékelik a nyári forróságot. De jelentékeny szerepük van egészségügyi szempontból is. Erdős, fás területen még a levegő is tisztább, ózondusabb, s ez a lakosság egészségi viszonyaira is kedvező befolyással van (hétvégi pihenők stb.) Fürdőhelyek, szanatóriumok szintén jobbra erdőkben, fenyvesekben létesülnek.

Ezek után könnyen beláthatjuk, hogy fontos nemzetgazdasági érdek fűződik az erdők fenntartásához, azok védelméhez, s ahol nincs, újak létesítéséhez. Sohasem volt ez olyan fontos, mint éppen most, amikor az igazságtalan trianoni békeparancs a Kárpátok bérceinek, az erdélyi és felvidéki hegy- és dombvidékek gyönyörű erdőségeit — amelyeket a magyar állam tartott fenn igen nagy áldozatok árán — elvették tőlünk. Elvették legszebb és legértékesebb fenyveseinket és bükkös erdőinket, melyek az egész országot ellátták épületfával, bútortiparunkat pedig elsősorban mű- és szerszámfával és tűzifával. Az általánosan megnyilvánuló fahiányon kívül az a veszedelem fenyeget bennünket, hogy az egyszer jól gondozott erdőségeink elpusztulnak, s a Kárpátok bércei elkopárosodnak.

b) Az erdők felosztása. Az erdőket a talaj fekvése és minősége, az erdőt alkotó fafajok és a használat szerint csoportosíthatjuk.

A talaj fekvése és minősége szerint megkülönböztetünk olyan erdőket, amelyek helyébe — a talaj alkalmassága révén — szántóföld, rét, kert vagy szőlő is kerülhet, ezeket úgy nevezzük: más művelésre is alkalmas erdők; vannak azután futóhomokon állók, amelyek más művelési célokra állandóan nem alkalmasak s így ezek az erdők fenntarthatók; s végül védőerdőket, amelyek a hegyek kőgörgöttein, fennsíkain, hegytetőkön gerinceken, meredek oldalakon és ezek lejtőin, hegyomlások, vízmosások keletkezésének és terjedése megakadályozására valók. Ezen erdők irtása tiltva van, mivel pusztulásuk környezetükre is káros s tulajdonosuk az erdőtörvényben előírt szabályok szerint köteles azt gondozni és kezelni.

Fekvés szerint lehetnek az erdők sík vagy lapályi, domb,

közép és magas hegyvidéki erdőségek.

Az erdőt alkotó fanemek szerint megkülönböztetünk tölgy, bükk és más lomblevelű és fenyőerdőket.

A használat és kezelés szempontjából vannak szál- és sarjerdők. Szálerdőnek nevezzük az olyan fenyő, tölgy, bükk, kőris, gyertyán stb. erdőt, mely az anyafák magtermésének felhasználásával, az u. n. fokozatos vetővágásokkal, tarvágások esetén ültetés vagy magvetés útján ujulnak fel. Sarjerdő pedig olyan, melyet akkor vágunk le, amikor a sarjadzás a legerőteljesebb s amelynél az erdő felujulása a visszamaradó gyökérsarjakról történik. Így kezelhetők a tölgy-, gyertyán-, juhar-, nyár-, fűz-, akác- és a bükkfa. Az olyan sarjerdőket, melyeket cserkéreg nyérése céljából nevelnek, cserhántó erdőnek is nevezzük.

c) Az erdőt alkotó fanemek.

Általában lomb- és tűlevelű fákat különböztetünk meg, ezek szerint nevezzük el az erdőket is lomb- vagy tűlevelű erdőknek.

A lomblevelű fák közül leginkább el van terjedve nálunk a tölgy, amely hazánk egyik legbecselesebb fája. Nálunk öt fajja ismeretes: a kocsányos tölgy (bemutató szemléltetés!), a kocsánytalan tölgy, a molyhos tölgy, a magyar tölgy és a cser.

A kocsányos tölgy levele rövid nyelű s makkja is hosszú kocsányon ül. Ennek fája a legértékesebb. A kocsánytalan makkjának már nincs kocsánya. Inkább hazánk déli részein fordul elő a molyhos tölgy, amely a kocsánytalan tölgytől abban különbözik, hogy levelének alsó lapját, rügyeit és fiatal hajtásait sűrű apró szőrök fedik. Fája nem olyan jó minőségű, mint az előbbieké. Arad és Temes vármegyékben fordul elő a magyar tölgy, amelynek több változata van. Kitünő, tartós épület- és szerszámfát szolgáltat. Legjobb tűzifát ad a cser, mely a talajban sem válogatós, úgy a lapályon, mint a dombvidéken is egyformán tenyészik. Ennek van a legnagyobb makkja.

A bükkfa inkább már a magasabb domb- és hegyvidékek fája, mely egyike a legjobb tűzifának, gazdasági eszközök, faedények, butorok készítésére is nagyon alkalmas. Makkját sertés-hizlálásra is használják. A szárazabb síkvidékeken tenyésző szerszámfának is alkalmas lomblevelű fáink még a juhar, kőris, gyertyán, hárs, szil és berkenye. Folyóink mellett a fűz és a nyár foglalják el s alkotják a berki erdőket. Az Alföld fái között ma már első helyen áll az akác. A talajt nagyon kiszárolja, azonban futóhomokos területek befásításánál igen jól felhasználható, de tüzelő- és szerszámfának is igen alkalmas.

Tűlevelű erdőségeinket majdnem teljesen elvették tőlünk. Ami megmaradt, az a fenyőfa nem fedezi szükségleteinket. A tűlevelű fák közül az erdei fenyő Dunántulon fordul elő kisebb

mennyiségben. Dombvidékeinken találkozunk néhol a fekete-fenyővel is. Hegyvidékeink fája a lucfenyő, csonka hazánkban számottevő mennyiségben, valamint a vörösfenyő alig található. A kárpáti vidékeken ezeken kívül jegenye-, havasi- és törpefenyőt is találunk.

d) Az erdők felujítása.

Vannak, akik azt gondolják, hogy az erdőt nem kell gondozni, hiszen a fa magától is nő, minek arra gondot viselni. Az erdő bizony éppen olyan gondozásban, ápolásban és kezelésben részesítendő, mint akár a gyümölcsöskert, mert csak így hoz hasznót. Erdőtörvényünk is előírja, hogy az erdőségek rendszeres gazdasági üzemterv szerint kezelendők s a tulajdonosok kötelesek szakképzett erdőtisztákat és segédszemélyzetet alkalmazni.

Az erdőkezelés egyik legfontosabb művelete a felujítás, amin azt értjük, hogy azon a területen, ahol erdő volt, vagy még van, olyan munkát végzünk, amely erdő létesítésére vezet. Éppen így járunk el az erdősítésnél, amikor olyan területre telepítünk erdőt, ahol azelőtt nem volt.

Erdők felujítása kétféleképpen történhet: természetes és mesterséges módon. Előbbi ugyancsak kétféleképpen történhetik: magról és sarjakról.

A fenyves és a szálerdőben kezelt lomblevelű erdők felujítása tulnyomó részben magról való felujítással történik. Sarjra való felujításon azon eljárást értjük, amikor a fiatal lombfákat töben levágjuk, hogy azután a tuskók és gyökerekből előtörő sarjakkal erősödjön be a levágott terület. Az akácos-, fűzes-, nyár- és cserkéreg-termelésre szolgáló tölgyeseket szoktuk ez uton felujítani. A fenyőfák nem sarjadzanak, azokat tehát így felujítani nem lehet.

e) Az erdő felujítása mesterséges uton.

Az erdő mesterséges felujítása kétféleképpen történik: ültetés és magvetés útján. A magvetést ott alkalmazzuk, ahol a talaj nem gyomos, vagy mezőgazdasági műveléssel együtt olcsón és gyorsan tudjuk azt keresztülvinni. A magvetésnél azonban sokkal többször alkalmazzák erdők mesterséges felujításánál az ültetést.

Itt is, akár a gyümölcsfatermelésnél, az ültetéshez szükséges csemetékét az e célra berendezett csemetekertekben nevelik. Ezeket a kerteket az erdő közelében létesítik. Vetés előtt a kert földjét éppugy előkészítik, akár a gyümölcsfaiskoláét, amely tisztításból, szántás, ásás, egyengetésből, végül az ágyások kijelöléséből áll. Az ősszel szedett s télen át gondosan kezelt magvakat az időjárás és fanemek szerint március–május hónapokban barázdákba vetjük. Egyes magvakat már ősszel elvetünk. A kikelő facsemetékét a faiskolában gondozzuk, mely árnyékolásból, öntözésből, gyomlálásból és kapálás-

ból áll. Ha már jól megerősödtek a facsemeték, akkor kiültethetők. Lombfáknál az 1—2 éves, fenyőknél a 2—4 éves csemetéket ültetjük ki.

A csemeték kiszedésénél vigyázni kell, hogy a gyökök meg ne sérüljenek. Különben mindenben úgy járunk el, mint a gyümölcsfa-ültetésnél.

f) Az erdők gondozása.

A fiatal telepítéseket gondozni kell egészen addig, míg a fák vágásra kerülnek. A meg nem fogottakat pótoljuk, a fiatal erdőt azonkívül a gyomoktól is védelmezni kell. 5—6 éves korukban a csemeték már elég erőteljesek, ezután már csak a gyomfákat szedjük ki közülük. Ha ugyanis tulsűrű, az erdő s a fák fejlődésükben egymást akadályozzák, ezen ritkítással segíthetünk.

Az erdő fáinak éppugy, mint a gyümölcsfáknak, sok elensége van. Különösen a rovarok és gombák okoznak nagy pusztítást az erdőkben. Ezek ellen éppugy védekezünk, mint a gyümölcsösben. Az erdő fát azonkívül az elemi csapások is veszélyeztetik. A szélvihar, a tűz, a szárazság, a víz, hó és a kőgörgetegek okoznak sokszor súlyos károkat az erdőben. Máskor az erdei vadak vagy a legeltetés okoznak kárt bennük. Mindenre ügyelni kell, ha erdönket meg akarjuk védelmezni minden kártól.

g) Az erdők kitermelése.

Az erdők kitermelése a fák kora, azok használati módja és az erdők felujtásának módja szerint különböző szokott lenni. Általában sarjerdőben a tarvágást, szálalást, a cserhántolást és a fokozatos felujtító vágást különböztetjük meg.

Tarvágásnál az összes fát kivágjuk, a vetővágásnál az anyafákat meghagyjuk, hogy azok árnyában az elhullatott magvakból fiatal fa neveledjék, míg a szálaló vágásnál — melyet leginkább védőerdőknél alkalmaznak — egyszerre több vagy kevesebb fát vágnak ki.

Mivel a fa igen lassan növekszik, azért az erdőgazdálkodási üzemtervben előre meg van állapítva, milyen célra használják fel az erdőt s az is, hogy mikor vágható. Ezért évenként csak annyi részt szabad levágni, ahány éves fát akarunk nevelni.

A fa levágására legalkalmasabb az ősz és a tél. A vágás fejszével és fűrészszel történik mégpedig úgy, hogy egyik oldalán fejszével, a szemben lévön fűrészszel bevágjuk a fa tövét s azután a fa sulyánál fogva ledől. Ezután kezdetét veszi a fa tisztítása, annak feldarabolása, aszerint, hogy a fa mire alkalmas és mire akarjuk felhasználni. A vékonyabb fákat csak ágaiktól fosztjuk meg, míg a vastagabb törzseket 6—13 m. hosszú darabokra vágjuk. Ezek adják a fűrészelt (deszka, lécs) árut. Az épületfákat még hosszabb darabokra vágják. A visz-

szamaradó hibás darabokból, favégekből tűzifa készül, melyet legtöbbször ott, helyben öles vagy méteres rakásokba raknak. Olykor szemet is égetnek olyan helyen belőle, hol az elszállítás nehézséggel jár. A kitermelt és elszállított fa azután a fűrésztelepekre kerül, ahol azután különféle épület- és fűrészelt árut készítenek belőle.

h) Az erdők haszna.

Az erdő által nyújtott haszon kétféle: fő- és mellékhaszon. Előbbin a fatermelést értjük, melynek értéke az erdő minősége és kora szerint változik.

Általában épület-, szerszám- és tűzifát szoktunk megkülönböztetni. Épületfán azt a fát értjük, melyet építkezésre, hidak, vízművek stb. létesítésére használnak. Mű- és szerszámfán olyan fát értünk, amely különféle eszközök, butorok készítésére használhatók fel. A használat szerint beszélünk: bognár- és kádárfáról, asztalosfáról, hangszerfáról stb. A fa adja a papirosgyártás nyersanyagát, ezenkívül a fából vegyi uton különféle anyagok (kátrány, fa-szesz, aceton stb.) állíthatók elő.

A tüzelés céljára használt fa hasáb, dorong, gally és tuskó néven kerül forgalomba.

A mellékhaszon a cserkéreg és háncs értékesítése révén a legjövedelmezőbb. A fák virága, nedve, magva szintén felhasználható különféle célokra. Az erdő tisztásain kitűnő szén termelhető, ezenkívül erdei gombák és gyümölcsök (pl. málna, eper, szeder, mogoró stb.), ugyancsak értékes termékek, végül idesorolható a vadászat és halászat is.

A magyar állam az erdők nagy nemzetgazdasági jelentőségét már régen felismerte s az erdők védelme, fenntartása és hasznosítása érdekében törvényhozási intézkedéseket léptetett életbe. Erdővédelmi intézményeink pl. az erdészeti hivatalok, az erdőfelügyelőségek, az erdészeti főiskola, erdőőri szakiskolák stb.

A fa nélkülözhetetlen számunkra, s amióta erdőségeinket elvették, a fahiány állandóan nagy gondot okoz, mert megmaradt erdőségeink nem tudják fedezni faszükségletünket. A világháború előtt nemcsak fedezték erdőségeink teljes faszükségletünket, hanem nagyon sokat ki is vihettünk külföldre, míg most faszükségletünknek csaknem négyötödét külföldről kell beszereznünk. Ezen csak úgy segíthetünk, ha meglévő erdőségeinket megbecsüljük, védjük és ápoljuk s azok kezelésére és hasznosítására különös gondot fordítunk. Ahol pedig alkalmas terület áll rendelkezésünkre, azok beerdősítéséről gondoskodunk s ahol csak szabad és kihasználatlan területünk van, ott fásítunk.

III. Összefoglalás. a) Begyakorlás. (Az erdő jelentősége; az erdők felosztása; az erdőt alkotó fajok; az erdő felújítása; az erdők felújítása mesterséges módon; az erdők gondozá-

sa; az erdők kitermelése; az erdők haszonvétele).

b) Megfigyelésre utalás, alkalmazás. Ültessünk fát!

Milyen fákat látunk községünkben és határában? Hogyan gondozzák őket? Honnan kerülnek a fák az országut szélére? (Vármegyei, községi faiskola). Gondozásuk, ápolásuk módja? Milyen erdőségek vannak községünk határában? Kik gondozzák, kik őrzik az erdőt? Mi hasznát látja községünk az erdőnek? Stb.

Ültessünk fát!

Tavaszi munkák a méhesben

V.—VI. OSZTÁLY.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A méhtenyésztés jelentősége, a méhek élete és fejlődése, a méhek táplálkozása. Mézelő növények, a méhek lakása, a méhes berendezése, méhészeti eszközök.

b) Célkitűzés. Milyen munkákat kell végeznünk tavasszal a méhesben?

II. Tárgyalás. a) A méhek gondozása. A méhcsalád tavaszi megvizsgálása.

A méhek télen nyugalmat kívánnak, ezért tavaszig nem háborgatjuk őket. Amint az idő azonban enyhülni kezd, megindult a méhcsaládban az élet, a szaporodás. Amint ugyanis február végén az enyhébb napok jelentkeznek, a méhek is előbujnak fészkükből. Ezt **tisztuló kirepülésnek** nevezzük. Ekkor kell a méhésznek a kaptárok kitisztításához fogni. Összeseperjük a lehullott törmeléket, az elhalt méheket eltávolítjuk a kaptárból. Majd megvizsgáljuk, van-e még elegendő elesége a méheknek, megvan-e az anya, van-e fiasítás a sejtekben.

Egy családra átlag 10 kg mézet számítunk a téli etetésre, sokszor azonban megtörténik, hogy ez a mézhordás idejéig nem elég. Ilyenkor mézet adunk be, vagy ha az nincs, cukrot etetünk.

Ha a vizsgálat alkalmával azt tapasztaljuk, hogy az anya elpusztult, új anyáról kell gondoskodnunk. Mivel pedig ilyenkor felesleges anya nem igen áll rendelkezésre, egy családból befedetlen fiasításos lépet adunk be az anyátvesztett családba, hogy abból a család anyát neveljen magának, esetleg az árva családot egy másik családdal egyesítjük.

Ha a családban heresejtes lépek vannak, azokat eltávolítjuk.

b) A méhcsaládok gondozása a rajzás előtt.

Az első vizsgálat után lehetőleg hetenkint nézzük meg újra a méhkasokat, pótoljuk azokat a hiányokat, amelyeket a

vizsgálatkor tapasztaltunk. Különös gondunk legyen a népese-
dés elősegítésére, hogy a hordási időre megerősödjön a család.

Állandóan ügyeljünk arra, hogy a méheknek mindig friss
vizük legyen. A népesező család lakását fokozatosan tágítsuk.
Ha már üres lépek nem volnának, tegyünk be ilyeneket is,
hogy az anyának helye legyen a fiasításra. A gyengébb csa-
ládokat fiasításos lépek beadásával erősítjük. Jó, ha az anyát
etetéssel serkentjük a szorgalmasabb petézésre, s azt addig
folytatjuk, amíg a fészek építménnyel és fiasítással teljesen
meg nem telik.

Ezután megnyitjuk a mézkamrát, ellátjuk Haneman-rács-
csal, hogy oda az anya és herék át ne juthassanak s a mézet
ne fogyasszák. Ha még ezek után sem volna elég erős a csa-
lád, akkor a rajzást késleltessük úgy, hogy üres lépek beadásá-
val a méheknek dolgot adjunk.

c) A rajzás.

Mikor a méhcsalád nagyon elszaporodik s egy része ki-
vonul a családból, hogy új otthont alapítson magának, **rajzás-**
nak nevezzük, a kiköltözött méheket **raj-nak**. Egy család több
rajt is bocsáthat ki magából, ilyenkor az első előrajnak, a
többit pedig utórajnak nevezzük.

Ha a méhek a kaptárban zugnak s korán reggel a nyílás
előtt röpködnek, továbbá, ha a röpdeszkán csomókban csün-
genek, bizonyosak lehetünk, hogy a család rajzani akar. Ez-
alatt az anyabölcsőben az új anyák fejlődése annyira halad,
hogy az öreg anya féltékenykedni kezd, s mivel a bölcsőket
nem pusztíthatja el, egy szép verőfényes napon a méhek egy
részével kivonul a kasból. Ha a raj valamely közeli fán meg-
telepedett, akkor egy kasba vagy ládikába fogjuk be óvatosan
s azután az esti órákban kezdéses keretekkel ellátott kaptárba
helyezzük el. Az előrajnál arra is vigyázni kell, hogy a család
mielőbb megerősödjön és munkaképes legyen. Az a család,
amelyből az előraj kivált, mivel érett anyabölcsői vannak, nem
sokáig lesz árva, mert mihelyt a legérettebb bölcsőből kibújt
az anya, újból kezdetét veszi a család szaporodása s ezt kö-
veti ismét a rajzás. Az előraj után az első utóraj 9 nap mul-
va, ezt pedig 3—4 napos időközökben követi a harmadik, ne-
gyedik raj.

Mivel a rajzás a családot nagyon meggyengíti, sok hát-
ránnal is jár, amit a méhészt két raj összefogásával tehet jóvá,
a rajzást pedig helycserével akadályozhatja meg.

Előfordul olykor, hogy a méhek nem készülődnek rajzás-
ra, vagy egyidőben több család is rajzik s ezeket nem tudjuk
állandóan figyelemmel kísérni. Ilyenkor mesterségesen készí-
tünk rajokat. Ezt azonban csak igen gyakorlott méhészt végez-
heti. Kaptárban úgy készítünk rajt, hogy az új család részére
kijelölt kaptárt gondosan elkészítjük, elválasztjuk a költésfész-

ket a méz kamrától és a költésfészekbe munkáslépet teszünk. Majd a régi családból 6—8 dolgozó fiasításos lépet teszünk át az előre elkészített kaptárba a rajtuk levő méhekkel együtt. Ha a régi anyával készítjük a rajt, akkor az utolsó fiasításos léppel adjuk be. Ellenkező esetben földött anyabölcsős keretet viszünk át az új kaptárba, melyből a raj nevel új anyát.

A rajokat állandóan figyelemmel kell kísérnünk. Abban a kasban, amelyből a méhek az anyával együtt rajzottak ki, a fiatal királynő veszi át a családfenntartási kötelességeket. Amikor rendbe jön a család, megkezdődik a szaporítás, ilyenkor történik a herelépek kivágása is. Megtörténik az is, hogy az anya a párzás vagy a rajzás idején elpusztul. Ha ezt idejében nem veszi észre a méhész, akkor pupos költés szaporodik el a lépekben, de akkor is, ha az anya nem tud megtermékenyülni. Ilyen esetben a herék szaporodnak el, a dolgozók kivésznek s lassan az egész család elpusztul. Az anyahiányt minden körülmények között pótolni kell, nehogy a család fejlődésében fennakadás álljon be.

d) A méhekkel való bánásmód.

Ha valamelyik család nagyon ingerült, nem szabad bántani. Ha a kaptárban dolgozunk, csendesen nyissuk ki az ajtót s vegyük ki vagy rakjuk be a kereteket. Minden méhszurás egy-egy méh pusztulását okozza, azonkívül, hogy a szurás fájdalmas is, bár azt idővel megszokja a méhekkel foglalkozó s fel sem veszi.

Mézszerű időben fordul elő a mézrablás. Ilyenkor az erősebb család rátör a gyengébbre, behatol annak kaptárába s élet-halálküzdelen szarmazik a lakók és rablók között.

Ez ellen csak úgy védekezhetünk, hogy anyátlan és gyenge családokat nem tartunk méhesünkben. Csak erős családok tudják megvédelmezni mézüket. Ha a rablás mégis előfordul, a röplyukat azonnal megszükitjük, hogy megakadályozzuk a rablók utánpótlását. Rákap a méh a mézrablásra akkor is, ha a méhes körül mézet csepegtetünk el vagy a mézes edényeket ott hagyjuk. Ilyenkor nem elégszenek meg azzal, amit ott találnak, hanem megtámadják a gyengébb családokat is. Minden méh rákaphat a mézrablásra, de vannak u. n. hivatásos méztolvajok is. Ezek kopasz, fekete színükről ismerhetők fel, az ilyenektől óvjuk meg méhesünket.

e) A mézszüret. (Pergetés).

A méhész legkedvesebb foglalkozása a pergetés. Ennek eredménye azonban nagyon sok körülménytől függ, melyeket nem lehet figyelembe nem venni. Az erős méhcsaládoktól ne várjunk sok mézet. Befolyással van a méz mennyiségére az időjárás is, a legelő jósága, továbbá, hogy hordás idején ne legyenek a méhek mással elfoglalva.

Gyűjtés előtt a méz kamrákat üres lépekkel rakjuk meg,

kezdéses kereteket nem tanácsos betenni. Az így megrakott kamrába bocsátjuk be a méhcsaládot. Ha a gyűjtés megkezdődött, — különösen az akác vagy repce virágzása idején — a méhek csakhamar meghordják a lépeket. Ha a lépek megteltek s a méz már érett, akkor következett el a mézszüret ideje. Ha gyenge volt a hordás, óvatosnak kell lennünk az elvevésnél, mert akkor nem jut télire.

A kiszedett kereteket a kerettartó állványon helyezzük el. A fedelező késsel levágjuk a viaszréteget, azután betesszük a pergetőbe és kipergetjük. A kiürült lépeket azután megtisztítva ismét visszatesszük a kaptárba. A kipergetett mézet megtisztítjuk a viasz hulladéktól, majd tiszta edényekben hűvös, száraz helyre helyezzük. Itt néhány nap alatt szépen megtisztul a méz, ekkor a tetején képződött habot leszedjük, azután jól elzárjuk.

f) A méz értékesítése.

A méhekkel való foglalkozás nemcsak időtöltésből jó, hanem jövedelmező gazdasági ág is. Hogy azonban a méhészet meg is hozza méltó jutalmát, a jó értékesítéssel is számolnunk kell, azzal tehát, hogy termelt mézünket jól értékesítsük. Első és legfontosabb szabály e szempontból az, hogy ne keverjük össze mézünket más anyagokkal, hanem a legjobb és a legértékesebb mézet vigyük piacra. Legjobban teszik a méztermelők, ha összeállnak és mézértékesítő szövetkezetet alakítanak. Ennek megvan az az előnye, hogy a szövetkezet a termelőtől átvett mézet úgy nagyban, mint kicsinyben előnyösebben értékesítheti, közvetlen összeköttetésbe jut a fogyasztókkal s ennél fogva úgy a fogyasztó, mint a termelő javára kedvezően bonyolítja le az értékesítést.

A méznek legegyszerűbb értékesítési módja, ha azt a háztartásban használjuk fel. Mint élelmiszer úgy az öregeknek, mint a gyermekeknek kedvenc csemegéje. Mint cukorpótló a háztartásban igen jól felhasználható. Ennél fogva rendszeren csak a fölösleg kerül eladásra, s mivel csaknem minden méhészetben van fölösleg, a méhészeknek az értékesítéssel is foglalkozniuk kell.

Mézből, illetve mézzel készíthetünk mézeskalácsot, mézeskenyeret is. A mézen kívül értékes termék a viasz is, mely a sonkolyból és a lépekből olvasztás és kipréselés útján készül. Kaptáros méhészetben aránylag kevés viasz kerül eladásra, mert itt a méhész műlépet készít s csak a megmaradó felesleget adja el.

III. Összefoglalás. a) Összefoglaló kérdések alapján.

b) Alkalmazás. Megfigyelésre utalás. Hogyan gondozzák a méheket nálunk? Hogyan pergetnek? Milyen méhészetet ismernek? Stb.

Népművelési előadás

A gyümölcsöskert

Egészen a legutóbbi időkig általános tapasztalat volt, hogy a mi kisgazdáink keveset foglalkoznak a gyümölcs-termesztéssel, a tulajdonukban lévő gyümölcsfákat nem gondozzák eléggé és kellően, úgy hogy emiatt a remélhető termés nem következett be gyakran. Pedig a meglévő fákat nemcsak fenntartani kötelességünk, de a beteg és már pusztult fákat is új, nemes gyümölcsfákkal kell pótolni, hogy gyermekeink és unokáink élvezhessék a szülőktől örökölt gyümölcsfák termését.

Hazánkban némely vidéken az a jó szokás terjedt el, hogy a fiatal legénynek nem lehet addig megházasodnia, míg bizonyos számú gyümölcsfát nem ültetett el. Dicséretre méltó szokás ez, fenntartása és továbbterjesztése volna kívánatos.

Rendelet folytán minden népiskola köteles tavasszal a gyermekekkel ünnepélyesen egy fát ültetni s ezen alkalommal a gyümölcsfák szeretetére kell felhívni figyelmüket.

Az emlékfaültetés is hálás megemlékezés a nagy és dicső elődokról, hősi halottainkról, de ezenkívül a fák iránt való kegyeletről és szeretetről is tanuskodik. Hogy a fák iránt való szeretet és kegyelet hazánkban mennyire emelkedett, az abból is kitűnik, hogy ha 80 évre visszagondolunk, igen sok községben a fák ápolását, gondozását inkább csak a nagybirtokosoknál, papoknál és tanítóknál lehetett látni. Ma már a falvak hazai akác-, eper- és egyéb — gyümölcstermést hozó — fák között sorakoznak.

A kisgazda mindinkább arra kényszerül azonban, hogy az élet súlyosodó terhei jövedelmének szaporításával elleensúlyozza. A gyümölcstermesztéssel jövedelmünket gyarapíthatjuk anélkül, hogy az eddig folytatott mezőgazdasági növénytermelést és állattenyésztést csökkenteni kellene. Sok helyen az elhelyezett gyümölcsfa az éghajlatot javítja és a fűnővést előmozdítja, különösen a legelőkön.

De mennyivel barátságosabb, kedvesebb és szebb az a vidék, ahol lakásaink gyümölcsfákkal vannak körüvéve s a forró nyáron nemcsak árnyékot adnak nekünk, a háziállatainknak, hanem tűz esetén bizonyos védelmet is nyújtanak azzal, hogy a tűz terjedését meggátolják. Azonkívül, ha az időjárás kedvező és a fákat kellő gondozásban és ápolásban részesítjük, bő gyümölcstermést is kapunk. Ez pedig családunk tagjainak mindennapi kenyéréhez és különösen a nehezen emészthető ételekhez könnyű, tápláló és üdítő anyagot szolgáltat.

Ezek indítsanak minden kisgazdát arra, hogy a gyümölcstermelésre több gondot fordítva, a fák ápolását és fenntartását több szeretettel karolva fel, nemcsak jóleső élvezethez, hanem fokozódó jövedelemhez is igyekezzenek jutni.

Gyakran házunk előtt — az utca vagy országút szélén — is elég széles tér van néhány gyümölcsfa számára. Hazánkban a köztereken, utcák és utak szélén többnyire akác-, eper- és másféle — nem gyümölcsfák — vannak. Mennyivel szebb és hasznosabb volna mindezen területeknek gyümölcsfákkal való beültetése, amint azt néhány helyen már ma is láthatjuk.

Még csak az a kifogás sem egészen helytálló, hogy nem lehet az utcán, országutak mentén gyümölcsfát ültetni, mivel azok gyümölcsét nehéz megvédeni a lopás ellen. Örömmel tapasztaljuk azonban, hogy a szakszerűen ültetett és gondozott gyümölcsfák az országúton is szépen fejlődnek és sok helyen olyan bő termést hoznak, hogy megéri a velük való fáradságot s jó jövedelmet biztosít a közületeknek, tulajdonosoknak is. De gazdasági udvarunkban és a szérűskertben is helyezhetünk el gyümölcsfákat, úgy, hogy azok a kocsival való közlekedést ne akadályozzák.

Legelőkre lehetőleg magastörzsű fákat ültessünk. A két, két és félméter magas törzsű fákban az állatok sem tehetnek kárt, ha azokat fiatal korukban karókhoz kötjük és tövissel kerítjük. Néhány eperfát ültethetünk a szárnyasállatok számára, helyet adhatunk a vékonyhéjú diófának, továbbá az erős növéssű körtéből a Nyári Kálmánkörte, az Amanlis vajkörte, a Diel vajkörte és a Papkörtenek. Az erős növéssű almafajtákból a Ponyik, a Nemes Sívári, a Sikulai alma, a Szercsika, a Krassói Masánszkinak. A szilvafák itt nem felelnek meg, mert növéssük nem elég erős; a cseresznyefák termését pedig nehezen védhetjük meg a madaraktól.

Különösen fontos a nemes faj kiválasztása, továbbá az, hogy a termést jó áron eladhassuk. Alábbiakban közlünk néhány gyümölcsfajtát az ismertebbek közül.

Az almafajtákból ajánlhatjuk:

Nyári: Fehér és piros Asztrakán, Nyári borizü, Nyári vajalma.

Őszi: Tüköralma, Őszi selymes, Gravensteini, Dancigi bordás.

Téli: Batul, Téli aranypármen, Kanadai renet, Jonathan, Londoni pepin, Nemes Sívári, Sikulai, Szercsika, Sárga Bellefleur, Ananász renet, Török Bálint, Pornyik, Hamvas muskotály (Kék alma).

A *körtefajtákból*:

Nyári: Zöld Magdolna, Árpával érő, Nyári Kálmán (=Torzsátlan), Amanlis vajkörte.

Őszi: Császárkörte (=Őszi bergamot), Erdei vajkörte, Izambert, Avranches jó Luiza, Napoleon vajkörte, Bosc kabakja, Liegel vajkörte.

Téli: Diel vajkörte, Nemes Kolmár, Téli esperes, Papkörte, Esperen bergamot, Hardenpont téli vajkörte, Malines Jozefina.

Ha törpe körtefákat akarunk nevelni, ezeket birsre kell oltanunk és a gyümölcsös házi kertben a szélső ágyásokba célszerű elhelyezni.

Törpefának a nagygyümölcsű fajták közül ajánlhatók:

Nyári: Vienne diadala, Williams (Vilmos körte), Monchallard.

Őszi: Angulemei hercegnő, Pitmaston, Társulati esperes, Jodignei diadal.

Téli: Téli esperes, Olivier de Serres, Esperen bergamot.

A *birsfajtákból* ajánlhatók: Berecki birs, Portugáli birs.

A *szilvák*ból következő fajták ajánlhatók:

Koraérők: Piros Nectarine, Lucas korai, Rivers korai.

Középérők: Nagy zöld ringlő, Althan ringlő, Kirke, Viktória királyné, Sárga Mirabella.

Későn érők: Besztercei, Besztercei muskotály, Ageni szilva, Späth Anna.

A *cseresznyefajtákból* ajánlhatók:

Disznódi fűszeres, Korkoványi ropogós, Glocker óriás, Nagy hercegnő, Korponai fekete ropogós, Dönissen sárga ropogós.

A *meggyek*ből ajánlhatók a következő fajták:

Kőrösi meggy, Északi meggy, Eugénia császárné, Ostheimi meggy, Spanyol meggy, Pándy meggy.

A *kajszi*fajtákból ajánlhatók: Rózsabarack, Magyar legjobb, Nagyszombati nagy, Ambrózia, Bredai, Nancy-i.

Az *őszibarack*ból ajánlhatók:

Korán érők: Amsden, Korai Alexander.

Középérők: Fehér és Piros Magdolna, Korai Mignon, Gyümölcskertek királynéja, Vezzerle-Duranci.

Későn érők: Lord Palmerston, Nagy Mignon.

*Sima héjuak*ból: Lord Napier, Victoria.

A *csemege*szőlők**ből** ajánlható fajták:

Korán érők: Csaba gyöngye, Madelaine rogaie, Korai Malingre, Sárga és Zöld selyem szőlő, Ottonel muskotály, Passzatutti, Korai piros Veltelini.

Középérők: Fehér és piros gyöngyszőlők, Sárga és Alexandriai muskotály.

A *diófajtákból*: a Papirhéju, Nagybányai nagy puha-héju.

A *mogyorófajtákból*: Piros cseresznyeribiszke, Világos piros ribiszke, Fehér Versaillesi.

Az *egresfajtákból* ajánlhatók: Sárga korai, Smaragd-szinű, Fehér óriás, Winhaus Industrie, Maurer magonca.

A *málnákból* ajánlhatók: Billard piros kétszertermő, Őszi sárga meglepő.

Eladásra csak kevés fajtát termelünk és legyünk különös tekintettel azokra, amelyek vidékünkön kitűnően tenyésznek s gyümölcsük keresett.

Kormányunk minden vidékre megállapította a nagyban termelésre érdemes gyümölcsfajtaikat, Külkereskedelmi Hivatalunk pedig készséggel ad utmutatást a külföldön keresett fajtákra nézve.

Mivel a faültetés nagyjából már közismert, azért átterünk a fiatal gyümölcsfák ápolására. A fa körül ásott tányéralaku mélyedést legalább 1 méteres átmérőben gyakran felporhanyítjuk és félérett trágáival, vagy lombbal beborítjuk; száraz időben gyakran megöntözzük. A pajorokat, egereket, pockokat és a többi, földben élő és gyökereket rágó állatokat fel kell keresni és el kell pusztítani.

A törzsön élő paizstetveket lekefélés által lehet eltávolítani, de biztosabb célt érünk, ha nyolc százalékos fakarbolineum oldattal lemossuk a törzset és a korona ágait.

A törzs fás részeiben a fűzfa-pille és a vadgesztenyefa-pille hernyója gyakran meneteket rág, mi a földön található ürülekéből ismerhető fel. Azokat a helyeket, ahol a hernyók magukat a fa törzsébe berágták, ki kell vágni és az így készült lyukba egy hegyes drótot tolunk, azt a rágás menetén fel és alá tologatjuk, így a rágásmenetben lévő hernyót megszurhatjuk és megölhetjük. Azután a sebet simára metsszük és oltóviasszal bekenjük.

A nyulak rágásai helyén keletkezett sebek igen nehezen gyógyulnak; legjobb a sebeket éles késsel kivágni és oltóviasszal bekenni. A nyulak rágásai ellen a fatörzseket kora ősztől tavaszig szalmával, náddal, tengerikóróval vagy tövisekkel kell bekötni.

A gyümölcsfák törzsén levő mohák és az elhalt kéreg nedves időben gyökérkefével vagy szalmatekerccsel eltávolítandók, mert ezek a fának szükséges lélegzését akadályozzák és káros rovaroknak adnak búvóhelyet.

Hidegen folyós oltóviaszt következő módon készíthetünk: 1 kilogramm gyantát tűz fölött felolvasztunk, kissé hűlni hagyjuk, akkor 300 gramm finomított 90 százalé-

kos szeszt, ezután 100 gramm lenmagolajat keverünk hozzá. Így elkészítvén az oltóviaszt, bádogszelencékbe öntjük, s használatig elzárva tartjuk.

Ha a fa törzse igen vékony és a hánca idő előtt megfásult, a törzs kergét annak nyugati oldalán hosszában felhasítjuk és a sebet oltóviasszal bekenjük. Ezt az eljárást »érvágásnak« nevezzük. Az érvágást rendszeren április vagy május hóban végezzük és utána a törzs rendszeren megvastagodik.

A gyümölcsfák levélzetét a cserebogarak, levéltetvek és a hernyók rágásaitól kell védeni. A cserebogarakat naponként korán reggel szorgalmasan lerázzuk és elpusztítjuk. A levéltetvek, amelyek főleg a csonthéjasoknál, a szilvafán, az őszibarackon és a cseresznyefán fordulnak elő, dohányluggal (dohánykivonat kapható a dohányárudákban!) pusztítandók. Ha a vértetű lepte el az almafákat, nehezen szabadulhatunk tőlük. Két liter petróleumot 1 liter meleg tejjel összekeverünk, s ezt a keveréket 60 liter vízzel hígítjuk fel s ezzel az oldattal keféljük le a fa vértetves részeit.

A lisztharmat és a korompenész a fiatal gyümölcsfákat meglepve, növekedésükre hatnak károsan. A legtöbb kárt azonban az almaragya okozza, mely az almafákon a leveleket támadja meg s ezzel a termést fejlődésében megakadályozza.

A gyümölcsnél kétféle érést különböztetünk meg: tökéletes és félérést. Szállításra utóbbi érésben kell leszedni a gyümölcsöt, amit azután megfelelő ládába csomagolunk izlésesen s megfelelő kocsikon szállítjuk a legközelebbi állomásra. Ajánlatos a korai fajták termelése, mert ezért jobb árat kap a gazda. Arra is vigyázni kell, hogy kevesebb fajtát, de abból nagyobb mennyiséget termeljünk, így hamarabb kapunk rá vevőt s a gyümölcs árát biztosíthatjuk.

M e s c d é l u t á n

Anyaföld

Anyaföld, imádlak, hisz egy vagyok veled,
Csak mint bármely fűszál; terméked, gyermeked.
Te oltasz a szívbe örömet, bánatot,
A test és a lélek erejét te adod.

Ha elsuhant rajtad a halálnak árnya,
Muló felhő — hiszen ezer virágszállba,
Ezer ember-szívben ismét újra ébred
Az örök, változó, halhatatlan élet.

Te adtad — éneket ajakamra csalva, —
Hogy szívem érzését kiönthessem dalba,
Hogy ami érzésből meg nem tér már benne,
Talán még más ember örömére lenne.

Annyi csak — ha van is — énekemben érdem,
Hogy a magyar szívet szeretem és értem;
Ugy nagy nyugalomban, akkor még csak hagyján,
Mint zugó viharban, zivatarok napján.

Már hogyné érteném? hiszen rokon vélem,
Már hogyné szeretném? hisz' napom itt élelem,
E földön, melynek nincs párja e világon,
Melynek minden egyes kis porszemét áldom.

Drága jó anyaföld, de meg is van áldva,
Dusan, szépen terem virága, dudvája;
Ha dudva, hát dudva — az is nyilik zöldön,
Boldog az élete — ha ezen a földön.

Áldott jó anyaföld! bele-bele mélyed
Életem gyökere — onnan száll az élet
Ereimbe vissza — kivirágzik szépen,
Magányos szívemnek egy-egy énekében.

Érzem illatodnak reszkető páráját,
Ha tavaszi napon barázdákba szántják
Kebledet az ekék. — Erő száll belőle,
Erő, élet, illat a kék levegőbe.

Hogy kifakad rajtad hamvas szinezettel
Tavaszi üdeségben a harmatos reggel,
Hűvösebb sugárral, esti csillagfénnel
— Mind az én életem, egyben a tiéd.

Hogyha visszahull rád, hideg őszi szélben,
Sárgult fák levele, aranyesőképen,
— Késő már, hogy nézzük a leszálló napot —
Fáradt gyermekedet mélyen elringatod.

Czóbel Minka.

A Felvidéken . . .

Három órakor reggel a szekér zörgése már talpon talált. Hamar felraktuk a holmit s nem telt bele tíz perc, már utban is voltunk. Az apró lovak ugyancsak szedték patáikat, mert bíró uram maga hajtott: ki akart tenni magáért.

A falu elmaradt.

Elterült szemünk előtt a smaragdzöld havasalji legelő, apró, zsindelyes csüreivel, hófehér birkanyájaival, rézcsatos tüszővel övezett, nagykalapos tót juhászaival. Feljebb komoran sötétlett a fenyves, a magasba pedig a gyalog-fenyő nyomult, jelezve a fatenyészítő övnek felső határát, mely felett már csak a gránitfalak és ormok meredeznek.

Elértük azt a pontot is, ahol a vizek elválnak. Dél-nyugatnak fut a Vág első erecskéje, keletnek a Poprád. A vizek e válpontja széles Magyarországon ritkítja páráját, mert valóban alig pár lépésnyi területen követhetjük a cseppek folyását, melyek közül az egyik a Fekete-tengerig, a másik az Északi-tengerig fog kalandozni!

Éppen mikor a felkelő nap első sugarai megaranyozták a Kriván süvegalaku, áthajló csucsat, elértük az ingoványokat; következett a hegymászás.

A vezető megrakta hátát az eleséggel, én megragadtam hűséges botomat s éppen indulófélben voltam, amikor Rakityán Péter, a jó zergevadász utolért s önkéntes vezetőmül kínálkozott. Jól megosztottuk a terhet s neki-vágtunk a köves hegyi utnak, be a fenyves komor birodalmába.

Friss erővel, egyenletes léptekkel haladtunk fölfelé; gondoskodtam a mérsékletről, mert gazdálkodni kell az erővel; ez a hegymászás első szabálya.

Minél magasabbra hágtunk, annál inkább törpültek a fenyvek: nem a magasba, hanem szélesre fejlődtek, ágaik megfeküdtek a földön, sudaraik már vesztek az egye-

nességből, közbe-közbe vegyültek már a túskelevelű boróka-fenyvek is és mire ezek közül kiértünk, elterült előttünk az igazi havasi táj.

Virágon, fűszálon, a magányos borókabokrokra csillogott a reggeli harmatcsepp, a csucskok pedig már teljes napfényben usztak.

Embereim egy kicsit kifújták magukat, én köveket forgattam, s szedtem a rovar, a pókot, mindenfélét.

Azután előre!

A gyepek szakadozni kezdett, mintha csupa vakondtúrásokra szakadozott volna. A fenyvek elmaradtak s egyszerre benne voltunk a gyalogfenyőben.

Amikor már a nap a völgyet is elárasztotta fényével, ott termettünk a hajlásban, melynek Handel a neve. Itt rejtőzködött egy pásztorkalyiba, oly ügyesen, hogy csak a füstje után találtuk meg. A kalyiba közelében egy falka hófehér tinó kérődzött s ugyancsak meresztette azt a mélabus tinószemét a jövevényekre. Rakityán Péter uram vadászkurjantására azután egy mélyedésből előkerült két kis tóticska; tizenkét és tizennégy évesek lehettek; e két gyerkőce egymagában gondozta a falkát egész nyáron át; szombatoként fellátogatott a gazda s hozta nekik a darát, a lisztet, a zsírt és a kenyeret egy egész hétre!

Hej, hogy megbámulták azok a szakállamat, botomat, hálói-mat, mindenemet! Kék szemük szinte kidült, szájuk tátva maradt; de meg is örültek, amidőn megtudták, hogy mindezt napok hosszat bámulhatják.

Leraktuk a terhet a gyalogfenyőből font kalyibába, mely előtt vigan lobogott a tűz; egy kicsit pihentünk, falatoztunk, az öt lépésnyire folyó kristálypatak mellé halálva jött ittunk, azután ismét előre!

Kiadtam a parancsot, hogy éjtszakára egyik vezetőm a pásztorfiukkal nagy tüzet gyújtson, mert ilyen magasságban az éjtszaka hűvös; azután Rakityán Péterrel elkezdtük az utat a csucs felé.

Amint az ugynevezett Priehibák felé közeledtünk, egyszerre csak egynéhány éles fütty hasította a levegőt, szakasztott olyan, aminőt a pásztorok ujjaiuk segítségével idéznek elő.

Ez a marmota füttye volt.

Láttam, amint jókora távolságban, egy szikla csúcán ürgemódra felágaskodva állott a szürkebarna bundás marmota ör, a szikla tövében elterülő gyepon pedig futkosott a család, nyakrafőre menekült a lyukba. A fütty tehát jel volt, amellyel az ör menekülésre figyelmeztette társait; ő maga csak akkor szállott le őrhelyéről, amidőn társai az utolsóig elmenekültek. Ez az élénk látvány végtelenül jól esett a sziklák e komor, különösen pedig

hallgatag világában.

Lassan-lassan feljutottunk egy hegynyeregbe, mely egy csatornaszerű, lefelé vezető sziklás völgyet védett. Itt Rakityán uram óvatosságra intett, felvett egy jókora követ s messzire ledobta a völgybe.

Amint a kő egy sziklához ütdött, a csattanásra, mint egy varázsütésre megélenkült a sziklavilág, úgy, hogy szinte megkápráztatta a szemet; tizenegy zerge, azt sem tudtuk honnan, a sziklákon termett, hátravágott fejjel szikláról-sziklára inkább repülve, mint ugorva, leirhatatlan sebességgel vágatott egyenesen a Kriván csúcsa felé; kevéssel a csucs alatt eltűntek, mintha csak a szikla nyelte volna el őket.

Az egész látvány meglepő, szinte szédítő volt, mert valóban, az oly ügyetlennek látszó csülkös zergeláb öthat perc alatt tette meg az utat a csucsig, amelyre nekünk azután fáradságos három óra kellett!

Mindezek derült hangulatot ébresztettek bennünk s jó kedvvel kezdtük meg utunk legkeményebb részét; a csucs megmászását. Oly meredek volt az, hogy helyenközn négykézláb másztunk, kivált a keskeny gypeseken, amelyeken a láb könnyen kisiklott. Minden negyedórában megállapodtunk néhány percre, kifújtuk magunkat.

Nagysokára elértük a pontot, amelyen a zergék eltűntek; egy kis hajlás volt az s átvezetett a csucs keleti oldalára, mely függőlegesen bocsátkozott le a rettentő mélységbe, oda, ahonnan a Zöld-tó vize felénk csillogott; e meredek falon keskeny párkányok látszottak, olykor nagy távolságra egymástól s a zergék mégis csak e párkányokon szökve menekülhettek tova!

Pár perc múlva a csucson voltunk, mely egészben husz lépésnyi hosszú, öt lépésnyi széles területet alkot, köves, itt-ott szivós moszatokkal borított s Gácsország felé áthajló; ez oldalon csak olyan ember tekinthet le, akinek idegzete ép, feje nem szédül; más csak fekvő helyzetben merheti a letekintést.

Mily pompás, mily ragyogó kép tárult fel szemünk előtt!

Nyugatra a hegység letörpült; kelet felé a Magas-Tátra merész sziklaormai szinte a felhőig látszottak felérni; északnak a gácsországi lapály terült el falvaival, melyek innen hangyabolyoknak látszottak; dél felé, éppen a lábunk alatt, a szepes-liptói fennsík, melyen elszórva a falvak s városok úgy feküdtek, mint a pacsirta meleg fészke a rét fűvében; messze, a távol kékjében uszva, a magyar rónaság elmosódó vonalai látszottak.

— No, Péter gazda, ki azzal az üveggel!

Régi szokásom szerint felköszöntöttem szép hazán-

kat; felvirágoztatására üritettük a palackot, aztán meg-
ragadtam s messzire dobtam a sziklatengerbe, oly mély-
ségbe, hogy mikor a fenekére ért, csörömpölést sem hal-
lottunk.

Egy óra múlva megkezdtük a leszállást. Nem egy-
gyepesen leszáncázva, délután négy órakor a pásztorgye-
rekeknél termettünk, mondhatom, fáradtan, éhesen.

A vezető sem volt már rest; roppant rakás száraz
gyalogfenyőt hordott össze; lobogott a láng, szikrát hányt
az üszök, a vasedényben pedig süstörgött, sercegett a pör-
költ.

A két kis tótocska, a Jankó meg az Ondrik is hozzá-
láttak az estebéd főzéséhez, ami aztán istenigazában ha-
vasi szakácsmesterség volt.

Galuskát főztek ekképpen: egyetlen fazekukban fel-
forralták a vizet, aztán beletöltötték a lisztet s egy fenyő-
falapickával vastag péppé kavarták; mikor ez megvolt, az
Ondrik levetette báránybőröködménét, kiterítette a gyepre,
a kicsávázott oldallal felfelé; a lapickával kivagdosta a ga-
luskát s kirakta a ködmenre; amikor már az egész pépet
felhasználta, kimosta a fazekat, zsirt tett belé, ezt felolvasz-
totta, azután szépen belerakta a galuskákat, megkavarta s
készen volt!

No már ennél egyszerübb főzést képzelni sem lehet; a
főztjük, az igaz, nem volt valami szerfölött izletes; de a
havas friss levegője nagy éhségcsináló, az éhség pedig
megfűszerezi még a legszegényebb ételt is.

A pörköltből nekik is jutott, de ki is tisztítottuk azt a
vasfazekat, hogy csak úgy fénylett belé.

Lassan ránk esteledett az idő.

Mi is lenyugodtunk s aki az éj folytában felébredt,
jól megrakta a tüzet.

Herman Ottó.

(Herman Ottó természettudós, született Diósgyőrön
1835-ben. Meghalt 1914-ben. Szép munkákat írt a ma-
gyar népről, a magyar halászatról, pásztorról, tengerről,
hegyekről.)

A Balaton partján ...

Te szép tükör, melyben az ég magát
S a nap fényét tetszelegve nézi,
Fejére tüzvén legszebb csillagát,
Andalgó vándor bus szemét igézni:
Előtted állok, fényes nagy tükör.
Mélázva nézek halk vizedre le:
Szebb, ragyogóbb és kedvesebb nekem,
Mint a világnak minden tengere!

Te is tenger vagy, ámde nem komor,
Melynek szívét szélvész ekéje szántja,
Míg lenn tüzhányóhegyek bős munkája forr,
Mely a hajót vad örvényekbe rántja,
Te mosolyogsz, — s még haragod se bánt,
Mint kedves arc, ha duzzog. És ha nem
Vagy is hatalmas, nem határtalan:
Hozzád való szerelmünk végtelen!

Szelid tenger vagy: vannak gyöngyeid,
Nincs fényesebbje a nagy óceánnak:
Bájos regék merész buvárja itt
Örökké tartó gyöngyöket halászhat.
S ha már szivekben nincs visszhang sehol,
Kisézni szivből áradt éneket:
Lám, mint egy részvétteljes óriás,
Tihany kőkeble még velünk eped.

Ó! béke partja ... vonzó, enyhe táj,
Hol mindenütt az égbolt kékje látszik,
Galambként röpdös a bukó sirály,
Zöld habfodorral hóvitorla játszik;
Az élet itt elveszti ön-súlyát,
S meggyógyul az, ki gyógyulást keres;
Kék mennybolt, zöld hegy, égő rózsapir,
Mind azzal biztat: higgy, remélj, szeress!

Hullámozó keblű tündér, Balaton!
Tükröd honunk szépségét adja vissza.
Magyar voltára büszkébb lesz, tudom,
Ki hosszasan néz rengő sikjaidra.
Áldott a föld, ó! áldott a határ,
Mely legfőbb diszül téged foghat át.
Istent imádni tenger megtanít, —
Te megtanítsz imádni a hazát!

Ábrányi Emil.

Őzike

A késői tavasz zöld színbe öltöztette már az erdőt, buja erőtől duzzad a világ, a föld elérte legnagyobb szépsége nyilvánulását.

Az erdő szárnyas dalnokai apró családtagokkal megszapordva eltelvek már szülői gonddal; a fa tökéletes lombja homályba borítja az alatta cseperedő fűvet.

A derültég sötétkékje hajlik át az erdő sűrűjén; látom a nagy fényt, mely kápráztatva villog a melegség áramlatából; kint a napon ugyancsak érezném már a tavaszi nap erejét. De itt, a bükkösben nincs tüze a belopózó fénynek; félénken bujkál a lombnyílások között az eltévedt sugár.

Hajnaltól késő estig hallani a madarak dalát és még sincs láрма; hol megcsendül, hol elhallgat az ének; kakukszó járja be a visszhangos völgyeket, a bokros erdőrészeken rigó fuvalázik.

Szinte lábujjhegyen lépkedek az árnyékos uton; nincs most senki itt kivülem. Sajnálنام megzavarni a csöndes környéknek nyugalmát; megállok valami nagy fa mellett, hozzásimulok, hogy eggyé váljak a homállyal, hogy észre ne vegyen a pintyőke, amely csengő dalával hirdeti, hogy egyesegyedül hiszi magát.

Nekitámaszkodom egy vén tölgy derekának; könyököm puha párnába süpped; sűrű mohpázsit az, amely dus réteggel fonja körül a százesztendősz korhadó fatörzset.

Minél tovább ácsorgok ily mozdulatlanul, annál inkább megszűnöm létezni a környezet eleveisége előtt. A vadgalamb, amely ijedten csapott le fölöttem az imént s csak nagy keringés után mert megülni egy száraz ág csucsán; sokáig figyelt rám gyanakodva. Lassanként már nem törődik velem, fölfujja zománcos begyét s elkezd nyögni, bugni, úgy hívja párját. A haraszt között megmozdul valami, szimatolva törekszik előre s kioson az árnyékból egy világos foltjára az utnak. Fürgé erdei egerke játszik ott: napfürdőt vesz a levelek közt táncoló sugarban; de óvatosan surran a gaz közé, amint a legkisebb gyanus nesz megriasztja.

Még a pillangó sem fél már tőlem; itt verdesi össze szárnyát a fülem mögött; leszáll a kalapom szélére s elkezd sétálni rajta, bátran lengetve vitorláit, amelyek legyezését mintha érezném, úgy képezem.

Alig tudok megválni ettől az idegyökeresedett állapottól; amikor megmozdulok, hogy tovább menjek, magam is össze-rezzenek a saját lépésem nesztől. Be kár, hogy elriasztottam a szép tarka pillét, amely most csapongva küzdi föl magát a lombok közt a kék végtelenség felé s ott elkezd himbálódzva

uszni, hánykódni, mint egy szélkergette picit, aranyos léghajó.

Tovább, tovább! Keresem a még nagyobb magányt, a még nagyobb sűrűséget. Valami hiv, csalogat oda, ahol a madár sem igen jár; ahol egészen elnyel az erdő süket csöndje.

A templom szentelt fala ezer mérfölddel választ el bennünket a vásári lármától, a hiuságok területétől. Amint a hűvös, homályos, titokrejtő egyház befogad bennünket: alig halunk valamit a külső zürzavarból; halkan járunk a sima kövön; csak suttogva merünk beszélni; magasztos érzelmekkel telik meg szívünk s meghatottság s kellemes elfogódás vesz erőt rajtunk. Nem félünk az istenházában az éjtszaka kísérteteitől; tudjuk, hogy a gonosz hatalma megtörik az oltár közelében s bármily nagy is a magány, amely bennünket körülvesz; bizalommal, hittel s szeretettel nézünk föl az égre.

Síró szunyogok kísérnek utamon, rájuk sem hederitek; pókháló finom szövete tapad arcomhoz a bokrok gallyáról: bánom is én most. Ugy elgondolkodom, hogy majd kővé válok a meglepetéstől, amikor nagy dobogást hallok a közelemben s nyomban rá látom egy karcsu, szép állat rugalmas szökését, amint a bozótban eltűnik.

Egy őzike volt ott.

Egy vörhenyesszinű, nyári kabátos őzike. A nőnemhez tartozik. De még egyebet is könnyű kitalálnom. Az a dobogás, amellyel megriasztott, ékesszóló beszéd s ezt jelenti az őzikék nyelvén: „Csitt, gyerekek! lapuljatok meg gyorsan; valaki jön! ellenség közeledik!”

Bizonyos vagyok benne, hogy a dombhajlás szederbokrai egyikében vagy a sűrű gaz közt egy vagy két remegő őzborjú hasal s ijedten szorítja le soványka lábszárait a földre. Nyaka kinyújtva, hosszú kanalas füle hátrasimul, két nagy fényes szeme aggódó gyámoltalansággal néz ki a buvóhely indás sátra alól.

A kis élehetetlenek megértették a mama intését: eltűntek. Elnyelte őket a föld? Nincs olyan hatodik érzéke a vadásznak, amellyel kiüthetné, hogy melyik sarok, melyik gazos folt őrzi a rábizott őzgidát.

Eszembe sem jut, hogy keressem, pedig nagyon is közel lehetek a buvóhelyhez, különben nem csörtetne a vén suta olyan izgatottan a bokrok között. Anyai szíve nem engedi megszíre távozni innen: hisz most még nincsen valami nagy baj; hátha magára kell vonnia az ellenség figyelmét; s hátha szükség lesz rá, hogy ravaszul becsalogassa az ólálkodó veszedelmet s vágás utvesztőjébe, ahol meg nem találja az áldott szederbokorhoz vezető utat?

Megint csak várok türelmesen, még nagyobb mozdultalansággal, mint az imént.

Hosszúnak tetszik a várakozás, pedig már konokul akarom,

amire az imént csak vágytam. Látnom kell a fehérfoltos, buksi őzgidákat, amelyekért bizonyos, hogy vissza fog térni édesanyjok, mihelyt tisztultnak hiszi a környéket.

Ki tudja, meddig leshettem volna a szerencsét hiába, ha valami rendkívüliség nem történik. A vágásból, a járatlan hozóból, egy lassan lépkedő, vontatott mozgású szürke rém közeledett a szederbokrok felé. Egy gömbölyüfejú félelmes ragadozó, egy erős vadmacska. A szegény őzsuta megsejtette ezt a nálamnál sokkalta szörnyűbb veszedelmet s amikor már azt hittem, hogy valahol lefeküdt; nagy riadással csörtetett elő a cserjéből. Még a liliputi tigris is megdöbbent féltékeny haragja láttára s fölkapott egy ledölt fatörzsrre, onnan meresztette sárga szemét a sovány, szoptatós őzmamára, amelynek közeledését tán félreértették az elbujt gidák, mert hirtelen, mintha a lombok közül csöppentek volna le, ott termettek az anyjuk mellett, kedves tötyögéssel kezdtek előtte befelé inálni a sűrűségbe. Az öreg suta nagyot böffent s folyvást a kandurra ügyelve, siettette az apróságokat. Inkább széttépette volna magát, semhogy védtelenül hagyja a fiait; de mégis nagy szerencséje volt, hogy a kandurpapa már megebédelt. Látszott a potrohán, amint egy darab idő múlva nagyot ugrott a száraz fatörzsről s bogarászva, egerészve sétált vissza az átláthatatlan gazba.

A lomberdők titkos rejtekeiben sokhelyt bujkál most ilyen fiait féltő őzmama. Leginkább június havában születnek a kis fehér-tarka gidák, amelyeknél kedvesebb állatot képzelni sem lehet.

Bársony István.

Kötelesség

Szilveszter estéje volt.

Tíz órakor lefektették Andorkát. Mikor már az ágyában volt, odasuhogott hozzá édesanyja és megcsókolta szemét és homlokát. A szülők elmennek nagyapóékhoz, mint minden esztendőben, Andorka pedig nagyot alszik.

Amint egyedül tudta magát a sötét és néma házban, öreges rendszeretettel simára pacskolta a vánkását, nyakába huzta a meleg paplant és nagyhirtelen beleszédült az álom lágy és sötét vermébe.

Egyszerre felriadt álmából. Olyan éber volt, mintha sohasem aludt volna. A szívében egy rémült kérdés kiabált: Mi van a kis Pepkóval?

Pepkó a kanári madara. Karácsonykor kapta nagyapótól.

— Magad fogod etetni, magad fogod itatni — mondta nagyapó. A gyönyörűség a tied, legyen tied a kötelesség is.

Ez a furcsa szó: kötelesség, melyet olyan kenetteljes arccal ejtettek ki az öregek, büszkévé tette Andorkát.

Az első napokban persze gyöngyolga volt Pepkónak. Bőven tartották minden földi jóval. Kis gazdája órákon át ott üldögélt drótháza előtt és hallgatta üdén gyöngyöző énekét. Valami titokzatos, boldog izgalom remegtette meg a parányi kis állatot, ha elcsattogta a maga mondókáját. Meglátszott rajta, hogy megmámorosodik a tulajdon hangjától. A trillái tündöklő tavaszi verőfényre, karcsu fákról hulló virágessore, acélkék égen vitorlázó aranyfelhőkre emlékeztették Andorkát. Az első napokban gyöngyolga volt Pepkónak.

Azután, no igen, aztán befagyott a tó és hullott a hó. A gyerekek szánkóztak és hóvárakat építettek. Mikor is kapta Pepkó az utolsó kendermagot? Tegnap! Dehogy. — Tegnap csak akart neki adni, de nem adott, mert korcsolyázni mentek... Ma is akart neki adni, de aztán közbejött valami... Este megint gondolt rá, de —

A fiu ott feküdt ágyában és nyitott szemmel bámult a sötétségbe. Kötelesség, kötelesség... Egy párszor ismételte magában ezt a szót, közben valami furcsa penészszt érzett a szájában. Felkeljen? Megetesse most? A madár a folyosón van, s ott hideg kövekkel van kirakva a padló. Éjjel pedig nem is eszik.

Tehetetlenül és szégyenkezve feküdt a meleg takaró alatt. És ravaszul vigasztalagatta magát: Én kis fiu vagyok, ostoba kis fiu, én nem is tudom, hogy mi a kötelesség. Talán kötőfék, melyet kenderkötélből fontak.

Ugy érezte, hogy kihuzta fejét a kötőfékből és furfangos mosollyal az arcán elszunnyadt.

Az óra ütött. Érces hangja hosszan zümmögött a homályban. Andorka hirtelen felpattant az ágyában. No most történni fog valami! Valami rettenetes! A kötel ott van a nyakán és szorítja, szorítja...

Történt is valami. Hosszu gyöngyöző madárcsicsergés furódott bele a homályba. Oly kimondhatatlanul édes és szomorú trilla volt, hogy a fiunak összefacsarodott a szíve. A kanári énekelt a sötét éjjel. Pepkó szölitja a gazdáját.

Megint nehéz, fekete csend borult a lakásra. A fiu kidugta egyik lábát a paplan alól. A másikat is. Gépiesen felkelt és kitipegett a hálószobából. Végigment a nagy szobán. Érezte meztelen talpai alatt a folyosó jéghideg kőlapjait. Megállott és a sarok felé fordult. Ott kell lennie, ott... Néma sötétség.

A hideg kőlapok lassankint melegedni kezdtek. Valahonnan nagy távolságból halk zsongás hallatszott. Ez a hang a patak csobogására, az erdő suttogására, a szél zizegésére emlékeztette a fiut. S amint a füle betelt harmóniákkal, a szeme is látni kezdett a sötétségben.

A madárház derengő, zöld szentjánosbogárfényben világított. Pepkó ott feküdt a hátán, tátott csőrrel, üveges szemmel, holtan. A drótrácson kívül különös ködalakok mozogtak. Parányi alakok, melyeknek halvány emberarcuk és szomorú szemük volt. Körülvették a madárházat és csendesen hullámozva lebegtek, mint a hinár a vízben.

A zsongásba suttogó beszéd vegyült.

— A teremtés bájos csodája volt!

— Egy tarka virág, mely repülni tudott és énekelt!

— A hangja üde volt, mint a patak gyöngyöző vize!

— Édes, tüzes, mint a tavaszi verőfény.

— Csapongó, mint egy arany szitakötő!

— Parányi szívének gazdagságából mindenkinek adott!

A zöld fény ellobbant és erre elhalt a zsongás. De aztán megint felpislant és újból szólt:

— Meghalt és vele ezer dal halt meg!

— Megölték és vele ezer dalt öltek meg!

— A világ szegényebb ezer dallal!

— Mit érdemel a dalnok gyilkosa?

— Soha, soha ne halljon többé madárdalt!

Aztán végleg néma sötétség borult a folyosóra.

Künn kutya ugatott. Kulcs csattogott. A hazatérő szülőket rémület fogta el, midőn a kis fiut ott találták a hideg folyosón. Szepegve állott a sarokban, egy ingben, meztláb. Nem ismert meg senkit, nem válaszolt senkinek, csak egyre ezt rebegte:

— Kötelesség! Kötelesség!

Édesanyja reggelig ott volt ágya mellett és csókjaival melegengette tagjait. Nagybeteg lett, az életét azonban megmentették. De madárdalt holtáig nem hallott többet, mert megsiketült.

Herczeg Ferenc.

Pacsirtaszó . . .

Fakadó zöld mező fölött,

Fellegtelen kék ég alatt

Pacsirta száll, pacsirta szól . . .

Hallgatom a kis madarat:

— Én nem tudom, de a dala

Olyan édes, lelkiható . . .

Csengj, ó csengj csak a szívembe

Pacsirtaszó, pacsirtaszó!

Nem olyan rég' — kis pacsirta
 Einlékszel is rája talán?
 Itt egy halvány, csendes gyermek
 Mélázott egy madár dalán...
 Szive gazdag tündéerkert volt,
 A ruhája kopott, fakó...
 Csengj, ó csengj csak a szivembe
 Pacsirtaszó, pacsirtaszó!

Itt látta a kora reggel,
 Itt lelte a késő este:
 Mikor száll fel pacsirtája,
 Mikor dalol — csak azt leste;
 Sokszor borult itt szemére
 Édes álom, bualtató...
 Csengj, ó csengj csak a szivembe
 Pacsirtaszó, pacsirtaszó!

Te voltál a dalos madár,
 Én voltam a méla gyermek:
 Én tégedet megismerlek,
 De te, ugy-e, nem ismersz meg?
 Nem csuda: most a ruhám szép,
 S a szivem, haj! sivár, fakó...
 Csengj, ó csengj csak a szivembe
 Pacsirtaszó, pacsirtaszó!

Ugy álmodtam: édes dalod,
 Eltanulom — s eltanultam.
 Szárnyam nő majd s felrepülök:
 Felrepültem — s porbahulltam...
 Csúf, sivár világba estem,
 Elnémult ott a nótaszó...
 Csengj, ó csengj csak a szivembe
 Pacsirtaszó, pacsirtaszó!

...Mintha im ez áldott percben
 Lelkem szárnya meglendülne,
 S szivemben a régi dalok,
 Szép dallama felcsendülne.
 Utamra egy sugár ragyog,
 Olyan fényes, oly biztató...
 Csengj, ó csengj csak a szivembe
 Pacsirtaszó, pacsirtaszó!

Lampérth Géza.

Kiadásunkban megjelent művek:

BESZÉD- ÉS ÉRTELEMGYAKORLATI MINTATANITÁSOK tekintettel az értelmi és akarati nevelésre (60 minta- tanítás) 300 oldal	3.60
EGÉSZSÉGTANI MINTATANITÁSOK (50 mintatanítás)	2.—
MAGYAR MEDENCE	1.20
NÉPMŰVELŐDÉSI ELŐADÁSSOROZAT I., II., III. (170 előadásra.) 536 oldal. A három kötet csak	5.60
ELŐSZÖR IGAZSÁG, AZUTAN BÉKE, 340 oldal	2.—
IDŐSZERŰ NÉPMŰVELÉSI ELŐADÁSOK (40 elő- adás). A magyarság legújabb kérdéseit részletesen tárgyaló, egyedülálló mű, amely szociológiával, közgazdasági kérdésekkel, a falu egészségügyé- vel, légoltalmi előadásokkal s a legújabb (titkos) választójoggal foglalkozó tartalmas könyv, melyet a kritika is nagyjelentőségűnek ismer el	4.80
MAGYARSÁG TÖRTÉNETE I. rész: Ősidőktől a mohácsi vészig	6.—
MAGYARSÁG TÖRTÉNETE II. rész: Mohácsi vésztől nap- jainkig. (A két kötet 800 oldal, térképekkel és grafi- konokkal)	6.—

**Felkérjük, ha a Gyakorlati Pedagógiát nem óhajja
megtartani, úgy kerjük annak visszaküldését.**

A Magyar-medence földrajza (Tájegységekben)

című mű, amely egyedülálló a szakirodalomban, mivel nemcsak az egész Magyarország részletes és tájegységenként való ismertetését adja, hanem mert az egyes tájegységek leírásánál sorra veszi azok domborzati-, időjárási- (éghajlati), vízrajzi-, növény-, állat- és ásványvilágának, gazdasági életének (őstermelés, ipar, kereskedelem, forgalom, közlekedés), települési- (építkezési, néprajzi) viszonyait, lakosságát és közgazdasági jellegzetességeit is felöleli. Hasznos példákat ad az ismeretek alkalmazására s az egész feldolgozást a legújabb földrajz-tanítási módszeres eljárásában — térképvázlatok, rajzok, a legegyszerűbb grafikus ábrázolások, a tanulók öntevékenységének felhasználása, homokasztal stb. — mutatjuk be.

Ez a mű több mint vezérmű, mert nem köti meg a tanító kezét, hanem a példák és felhasználható alkalmazások egész sorát mutatja be, amelyből mindenki azt választhatja, amit egyéniségének, a tanulók értelmi fokának és a környezetnek legmegfelelőbbnek talál. **ÁRA 3.20**